

Leirosen eiendom AS

► Konsekvensutredning av kulturmiljø

Reguleringsplan Leirosen boligfelt

Oppdragsnr.: 52104103 Dokumentnr.: KUL-01 Versjon: 02 Dato: 2024-11-07

Oppdragsgiver: Leirosen eiendom AS
Oppdragsgivers kontaktperson: Christian Størmer
Rådgiver: Norconsult Norge AS, Klæbuveien 127 B, NO-7031 Trondheim
Fagansvarlig: Mikkel Frengstad
Andre nøkkelpersoner: Ole-Magne Nøttveit (fagkontroll), Willy Wøllo

Forsidebilde: Lerosen (ca. 1875), NTNU Universitetsbiblioteket/Marcus W. Noodt.

02	2024-11-07		MIKFRE	OLNOT	WILWOL
01	2024-03-25		MIKFRE	OLNOT	WILWOL
Versjon	Dato	Beskrivelse	Utarbeidet	Fagkontrollert	Godkjent

Dette dokumentet er utarbeidet av Norconsult som del av det oppdraget som dokumentet omhandler. Opphavsretten tilhører Norconsult. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen beskriver, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tilsier.

► Sammendrag

Leirosen Eiendom AS ønsker å etablere et nytt boligområde i Leirosen, ca. 1,2 kilometer nordvest for Svolvær sentrum i Vågan kommune. Det fremmes forslag om detaljregulering av området. Forslagstillers planforslag omfatter boligområde med tilhørende uteoppholdsarealer, ny vegforbindelse mellom Ørnveien og Kongsvatnveien, sti langs Leirosen, utfylling i sjø og småbåthavn, samt nødvendig infrastruktur. Det legges opp til boligbygging med en miks av forskjellige boligtyper. Totalt er det planlagt ca. 140 boliger.

Deler av planområdet er regulert til hensynssone kulturmiljø i kommunedelplan Svolvær og oppført i regional kulturminneplan for Lofoten. Området sammenfaller i stor grad med delområde 1 i denne utredningen. Konsekvensene av planforslaget for kulturmiljø er utredet i henhold til metoden i Miljødirektoratets veileder M-1941: Konsekvensutredning av klima og miljø.

De kulturhistoriske verdiene i Leirosen er knyttet til et nyere tids kulturmiljø med utgangspunkt i etableringen av Det norske Fiskeguanoselskab sin guanofabrikk i 1857. Opp gjennom årene har området inneholdt flere typer virksomhet og aktiviteter, herunder mølle, guanofabrikk, kraftstasjon, isproduksjon og settefiskanlegg, i tillegg til bestyrerbolig med uthus, arbeiderbolig og bolig for maskinisten ved kraftstasjonen. Store deler av guanofabrikken og kraftstasjonen ble skadet av brann i 1956, men sistnevnte ble rehabilitert og satt i drift igjen. Strukturer som i dag er bevart omfatter bestyrerboligen, deler av kraftstasjonen og murfundament etter kaianlegget til guanofabrikken. I tillegg er deler av en gammel kjerrevei gjennom området bevart.

Planforslaget vil føre til få direkte inngrep i kulturminner. Det er bare stabburet til bestyrerboligen og deler av kjerreveien som vil bli fysisk berørt. Den primære påvirkningen av kulturmiljøet vil være visuelle nær- og fjernvirkninger ved at sammenhengen mellom de bevarte bygningsmiljøene brytes opp og at inntrykket av området sett fra sjøen og andre siden av Leirosspollen blir vesentlig endret. Planlagt tursti langs sjøen med bro over Leiroselva vurderes som et positivt grep for tilgjengeliggjøring av kulturmiljøet.

Som skadereduserende tiltak foreslås det at ny bebyggelse legges med god avstand til eksisterende bebyggelse, og i tilpasning til landskapet og bygningsmiljøet. Området nærmest sjøen bør ikke bebygges, både av hensyn til forbindelsen mellom kraftstasjonen og bestyrerboligen, samt bevaring av kaifundamenter. Odden nordøst for kraftstasjonen bør holdes ubebygget for å bevare viktige siktlinjer. Det foreslås også at området tilrettelegges med informasjon om det historiske fabrikkianlegget.

Samlet sett vurderes konsekvensgraden for kulturmiljø til **middels negativ konsekvens**. En oppsummering av vurderingen er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 1-1 Oppsummering av verdi, påvirkning og konsekvens for fagtema kulturmiljø.

Delområder	Verdi	Alternativ 0	Alternativ 1
Delområde 1	Middels verdi	0	--
Avveining	Begrunne høy/lav vektlegging av enkelte delområder		Ikke relevant. Kun ett delområde.
Samlet konsekvens	Samlede virkninger	Ubetydelig konsekvens	Middels negativ konsekvens
Begrunnelse for samlet konsekvensgrad		Dagens situasjon	Planforslaget medfører utbygging som bryter opp kulturmiljøet og gir store visuelle nær- og fjernvirkninger.

► Innhold

1	Beskrivelse av tiltaket	6
1.1	Bakgrunn	6
1.2	Beskrivelse av tiltaket	6
1.3	Mål for prosjektet og planarbeidet	7
2	Rammer og premisser for konsekvensutredningen	8
2.1	Planområdet	8
2.2	Planstatus i området	8
2.3	Krav om konsekvensutredning	10
2.4	Planprogrammets krav til utredningstema	10
3	Metode og kunnskapsgrunnlag	11
3.1	Metode for utredning av klima- og miljøtema	11
3.2	Definisjon av fagtema og avgrensing mot andre tema	11
3.3	0-alternativet (referansealternativ)	12
3.4	Utredningsområde og influensområde	12
3.5	Metode for utredning av kulturmiljø	13
3.5.1	Kunnskapsinnhenting	13
3.5.2	Inndeling i delområder	15
3.5.3	Vurdering av verdi	15
3.5.4	Vurdering av påvirkning	17
3.5.5	Vurdering av konsekvensgrad for hvert delområde	20
3.5.6	Vurdering av konsekvens for hvert alternativ	21
3.5.7	Skadereduserende tiltak	23
4	Kulturhistorisk gjennomgang	24
4.1	Karakteristiske trekk ved området i dag	24
4.2	Steinalder (10 000 – 2000 fvt.)	25
4.3	Tidlig metalltid (2000 fvt. – år 0)	26
4.4	Jernalder (0 – 1050 evt.)	27
4.5	Middelalder (1050 – 1537 evt.)	27
4.6	Tidlig nytid og eneveldet (1537 – 1814)	28
4.7	Nyere tid (1814 – nåtid)	29
5	Inndeling og beskrivelse av delområder	31
5.1	Delområde 1 – Leirosen	31
5.1.1	Guanofabrikken	33
5.1.2	Kraftstasjonen	35
5.1.3	Bestyrerboligen	38
5.1.4	Kjerreveien	40

6	Verdivurdering av delområder	43
6.1	Delområde 1 – Leirosen	43
7	Vurdering av påvirkning og konsekvens	44
7.1	Vurdering av påvirkning og konsekvens for utbyggingsalternativ 1	44
7.1.1	<i>Delområde 1 – Leirosen</i>	44
7.2	Oppsummering av påvirkning og konsekvens	45
7.3	Indirekte virkninger	45
7.4	Vurdering av usikkerhet og potensial for nye funn	45
8	Skadereduserende tiltak	46
9	Referanser	47

1 Beskrivelse av tiltaket

1.1 Bakgrunn

I kommunedelplan Svolvær er det vedtatt avsatt flere områder i byen til framtidig boligformål. Av disse omfatter det aktuelle planområdet områdene B2.17 Ørnbukta, B2.18 (eksisterende boligområde) og B2.19 Ørnhaugen. I tillegg er det i kommunedelplanen avsatt areal til småbåthavn, tekniske anlegg, naturområde, friluftsområde og hensynssone kulturmiljø innenfor planområdet.

Hensikten med reguleringsplanen er å legge til rette for en boligutbygging som tar utgangspunkt i arealdisponeringen vist i kommunedelplanen for området. Leirosen er en av de større områdene relativt nært sentrum Svolvær som ikke er utviklet, men hvor foreslått formål er å utvikle boliger. Gjennom planen ønsker forslagsstiller å tilrettelegge for helhetlig utvikling av Leirosen til en attraktiv bydel i Svolvær.

1.2 Beskrivelse av tiltaket

Gjennom planen ønsker forslagsstiller å tilrettelegge for helhetlig utvikling av Leirosen til en attraktiv og sentrumsnær bydel i Svolvær. Forslagstillers planforslag omfatter boligområde med tilhørende uteoppholdsarealer, ny vegforbindelse mellom Ørnveien og Kongsvatnveien, sti langs Leirosen, utfylling i sjø og småbåthavn, samt nødvendig infrastruktur.

Det er i planprogrammet utarbeidet illustrasjonstegning som viser mulig utbygging. Det er behov for terrenginngrep for å kunne etablere internveger og legge til rette for boliger med gode sol- og utsiktsforhold. Deler av området fylles opp med en kanal fra sjøen i kombinasjon med boligbebyggelse og småbåthavn. Foreslått kyststi går langs sjøen rundt Leirosen og nordover til ny bru som krysser Leiroselva. Stien fortsetter i retning Stranda, slik at allmennheten kan oppleve kulturmiljøet ved Leiroselva.

Figur 1-1: Mulig utbygging av området. Illustrasjon hentet fra forslag til planprogram (Norconsult 2022).

1.3 Mål for prosjektet og planarbeidet

I fastsatt planprogram er det fremmet følgende mål som søkes ivaretatt i planforslaget:

- En attraktiv bydel som styrker Svolvær som et levende bysentrum
- Et inkluderende og trygt boområde med energieffektiv og klimavennlig arealbruk
- Gode adkomstforbindelser
- Arkitektonisk kvalitet

2 Rammer og premisser for konsekvensutredningen

2.1 Planområdet

Planområdet, vist i figur 2-1, ligger ved Leirosen, ca. 1,2 km vest for Svolvær sentrum. Det er ca. 126 dekar stort. Hoveddelen av planlagt utbygging er lagt til forslagstillers eiendommer (16/2 og 16/6). Sørvestre del av utbyggingsområdet (16/1) eies av Opplysningsvesenets fond (OVF). Eksisterende bebyggelse ned mot Leirosen er i privat eie og inngår i planområdet.

Planområdet er bebygd med et tun bestående av bolighus med garasje, uthus og stabbur. Tilstøtende områder er bebygd med fritidsboliger, samt eneboliger og rekkehus i 1-2 etasjer. I nord grenser planområdet til Leirosen kraftverk. Området består av skog- og lyngarealer og noe bart berg i lisdeler opp mot Ørnhaugen i sørvest og partier rundt Leiropollen i øst. Det er i hovedsak skogdekt landskap med vegger og boliger i randsonen. Adkomst til planområdet er fra Ørnveien og Kongsvatnveien. Ørnveien er en kommunal veg som er koblet mot E10 i øst og Kongsvatnveien i sørvest. Planområdet kan også nås fra nordøst via Leirosbakken og flere mindre boligveger.

Figur 2-1: Kart med forslag til planavgrensning, vist med rød linje (Norconsult, 2022).

2.2 Planstatus i området

Kommunedelplan

I kommunedelplan Svolvær er det vedtatt avsatt flere områder i byen til framtidig boligformål. I reguleringsplanen omfatter dette B 2.17 Ørnbukta, B2.18 et eksisterende boligområde og B2.19 Ørnhaugen. I tillegg er det i kommunedelplanen avsatt areal til småbåthavn, tekniske anlegg, naturområde, friluftsområde og hensynssone kulturmiljø.

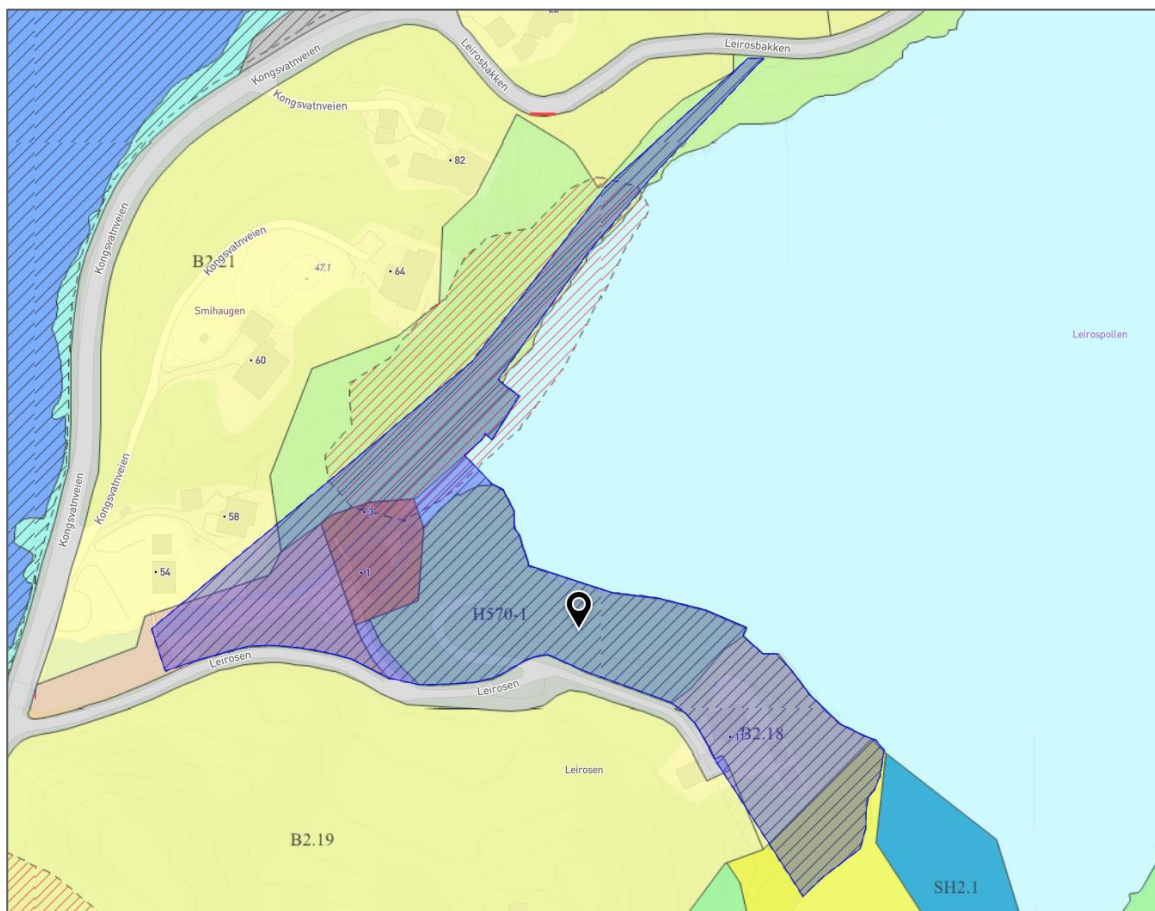
Utrekningen av hensynssone kulturmiljø H570_1 er vist i figur 2-2. Til hensynssonen er det i kommunedelplanen knyttet følgende generelle retningslinjer:

I områder avmerket som hensynssoner med særlige hensyn til bevaring av kulturmiljø skal den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen og området særpregede miljø ivaretas. Det skal foretas spesielle hensyn ved søknad om tiltak og endret arealbruk. I slike miljøer skal tiltak fremme vern av kulturminnet eller kulturmiljøet, og det skal være et mål at den kulturhistoriske bebyggelsens egenart og området særpregede kulturmiljø sikres og opprettholdes. Bebyggelsesstruktur, arkitektur og byggekikk er sentrale i alle hensynssonene.

Ved søknad om tiltak skal det omkringliggende bygningsmiljøets og den stedegne by- og byggekikken være retningsgivende for byggehøyder, volum, utforming, materialbruk og farger. Estetikk og kvalitet skal vektlegges. Byggehøyder skal tilpasses kulturminner og kulturmiljø.

I plan- og byggesaker som berører kulturminner eller kulturmiljøer skal de regionale kulturminnemyndighetene gi en vurdering av tiltakets konsekvens med hensyn til kulturminneverdi.

Det skal i forbindelse med søknad om større tiltak som endrer bebyggelsen eller foreslår bebyggelse fjernet fremlegges en tilstandsrapport til kommunen utført av fagkyndig. Tilstandsanalysen bør være utført i henhold til NS 3424 Tilstandsanalyse for byggverk eller NS 3423 Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger.

Figur 2-2: Hensynssone kulturmiljø i kommunedelplan Svolvær (kommunekart.com).

Gjeldende regulering

Det meste av planområdet er ikke detaljregulert. Del av planområdet omfattes av følgende reguleringsplaner:

- Planident 3; Boligfelt Juten fra 24.07.1980
- Planident 33B; Osan felt B fra 16.06.1982
- Planident 51B; Ørnviksletta fra 21.09.1998

Andre reguleringsplaner i nærheten som er til behandling.

Det pågår utarbeidelse av Reguleringsplan Ørnviksletta, planident 299. I denne planen er det foreslått gangsti fra Ørnveien til E10.

2.3 Krav om konsekvensutredning

Behovet for konsekvensutredning reguleres av plan- og bygningslovens § 4-2 og forskrift om konsekvensutredninger §§ 6-8. Planen utløser krav om konsekvensutredning i henhold til forskriftenes § 6 b, og tiltak som alltid skal konsekvens utredes og ha planprogram eller melding er reguleringsplaner som innebærer tiltak listet opp i vedlegg I.

Planen for Leirosen legger til rette for en mer omfattende utbygging og kan derfor falle inn under vedlegg I nr. 25 nye bolig- og fritidsområder som ikke er i samsvar med overordnet plan eller nr. 30 utvidelser eller endringer av tiltak nevnt i vedlegg I der utvidelsen eller endringen i seg selv overstiger størrelseskriteriene i vedlegget.

2.4 Planprogrammets krav til utredningstema

Hovedutvalg for miljø, plan og næring vedtok i sak 039/23 planprogrammet for Leirosen slik det foreligger fra tiltakshaver. Planprogrammet danner grunnlaget for reguleringsplanen.

I planprogrammet inngår kulturminner og kulturmiljø som et undertema til utredningstema Kvalitet, trivsel og landskap. Planprogrammet stiller følgende spesifikke krav til utredning av kulturminner og kulturmiljø:

Utredningsbehov/premisser

Det skal vurderes hvordan bebyggelsen og uteoppholdsområder tilpasses og bygger opp under omkringliggende landskap og sammenhengende friluftsområder i Juten og Leirosen, samt regionale kulturminner / målpunkt i Leirosen.

Metode

Identifisere kulturminner og kulturmiljø i området, og hvordan bebyggelse, terrenginngrep og infrastruktur hensyntar dette. Regional kulturminneplan og KPD Svolvær legges til grunn.

Dokumentasjon

Notat kulturmiljø – elementer, historikk, bebyggelse, anlegg. Verdivurdering av de ulike elementene.

3 Metode og kunnskapsgrunnlag

3.1 Metode for utredning av klima- og miljøtema

Konsekvensutredningen gjennomføres i henhold til metoden beskrevet i Miljødirektoratets veileder M-1941 «Konsekvensutredning av klima og miljø» (1). Metoden for det enkelte fagtema er delt inn i fem steg:

- **Steg 1:** Inndeling i delområder
- **Steg 2:** Vurdering av verdi i hvert delområde
- **Steg 3:** Vurdere påvirkning for hvert delområde
- **Steg 4:** Vurdere konsekvens for hvert delområde
- **Steg 5:** Vurdere samlet konsekvens for hvert alternativ

Tre begreper står sentralt i denne utredningen. Med **verdi** menes en vurdering av hvor stor betydning et område har for et fagtema. Med **påvirkning** menes en vurdering av hvordan det samme området påvirkes som følge av et definert tiltak. **Konsekvens** kommer fram ved sammenstilling av verdi og påvirkning i henhold til matrisen i figur 3-5. Konsekvensen er en vurdering av om et definert tiltak vil medføre bedring eller forringelse i et område.

3.2 Definisjon av fagtema og avgrensing mot andre tema

Fagtema kulturmiljø defineres og avgrenses som følger etter miljødirektoratets veileder M-1941:

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø. Dette inkluderer lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet, og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Fagområdet kulturmiljø grenser mot landskap og friluftsliv, men er også koblet mot fagområdet virkninger. Det forklares med at klimaendringer påvirker miljøverdiene. Kulturmiljøer omfattes av begrepet miljøverdier. Alle kulturminner er plassert i et landskap. Det samme gjelder for kulturmiljø. Kulturmiljø skiller seg fra landskap for eksempel gjennom skala. Et kulturmiljø er som regel mindre i utstrekning enn et landskap.

Det er vanlig å identifisere og avgrense kulturmiljøer innenfor planområdet og influensområdet som ledd i en konsekvensutredning. Kulturmiljøene som blir avgrensa, bør ha vesentlige kulturminneverdier som kan være sårbare for planen eller tiltaket.

Kulturminneforvaltningen i Norge er opptatt av enkeltkulturminner, men også av sammenhenger og større helheter. De fleste kulturminner er knyttet sammen med andre kulturminner og med landskapet. Ofte er kulturminnene bevisst plassert i landskapet ved bestemte ressurser som vann eller dyrkbar jord. De kan også være plassert ved viktige landskapstrekk som høyder og utsiktspunkter.

Kulturmiljøet tilfører ofte friluftslivsopplevelser en ekstra dimensjon.

Kulturminner og kulturmiljø er definert i Lov om kulturminner som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljø er

definert som et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Kulturhistoriske landskap skal i denne sammenheng forstås som større sammenhengende områder med kulturmiljøer, der den kulturhistoriske dimensjonen er framtrедende.

Automatisk fredete kulturminner er fredet gjennom kulturminneloven, og omfatter alle strukturer, gjenstander og bygninger, over og under bakken, eldre enn 1537. Etter-reformatoriske bygninger og områder har ulik status. Stående bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet, men yngre bygninger og anlegg kan også fredes med hjemmel i kulturminneloven. Andre bygninger har fått et vern gjennom regulering til spesialområde bevaring eller hensynssone gjennom plan- og bygningsloven. En rekke bygninger savner formelt vern, men er listeført som verneverdige.

Kulturminner og kulturmiljø er vår primære kilde for kunnskap om, og forståelse av forhistoriske samfunn og levekår. Kulturminner og kulturmiljøer er også sentrale kilder for kunnskap om historiske perioder og nyere tid. Dette er ikke-fornybare ressurser, og det nasjonale miljømålet var at det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljø ikke skulle overstige 0,5 % innen år 2020, som beskrevet i stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Ambisjonsnivået ble opprettholdt og videreført i stortingsmelding nr. 35 (2012-2013) *Framtid med fotfeste*. I stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken Engasjement, bærekraft og mangfold*, løftes tre nye nasjonale mål frem:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.

Sistnevnte nasjonale mål viderefører essensen i det tidligere nasjonale målet om å begrense tap av kulturminner

Videre har Norge forpliktet seg til vern av kulturmiljø gjennom flere internasjonale konvensjoner, som Granadakonvensjonen om vern av Europas faste kulturminner, Valettkonvensjonen om vern av den arkeologiske kulturarven, Landskapskonvensjonen om vern av sjeldne landskapstyper, steds karakter og identitet, og Farokonvensjonen om kulturarvens verdi for samfunnet.

For kulturminner og kulturmiljø stilles det strenge krav til areal- og samferdselsplanlegging gjennom kulturminneloven og plan- og bygningsloven.

3.3 0-alternativet (referansealternativ)

Påvirkning og konsekvenser av tiltaket vurderes i forhold til et referansealternativ, det såkalte 0-alternativet.

I henhold til forskrift om konsekvensutredninger er nullalternativet en videreføring av dagens situasjon inkludert tiltak som er godkjent. Planprogrammet beskriver null-alternativet som hva som sannsynligvis vil være videre utvikling dersom forslagsstillers forslag til reguleringsplan eller tiltaket ikke gjennomføres. Da det ikke er vedtatte reguleringsplaner eller andre kjente konkrete planer for området, legges det til grunn at null-alternativet baseres på å være en videreføring av dagens situasjon.

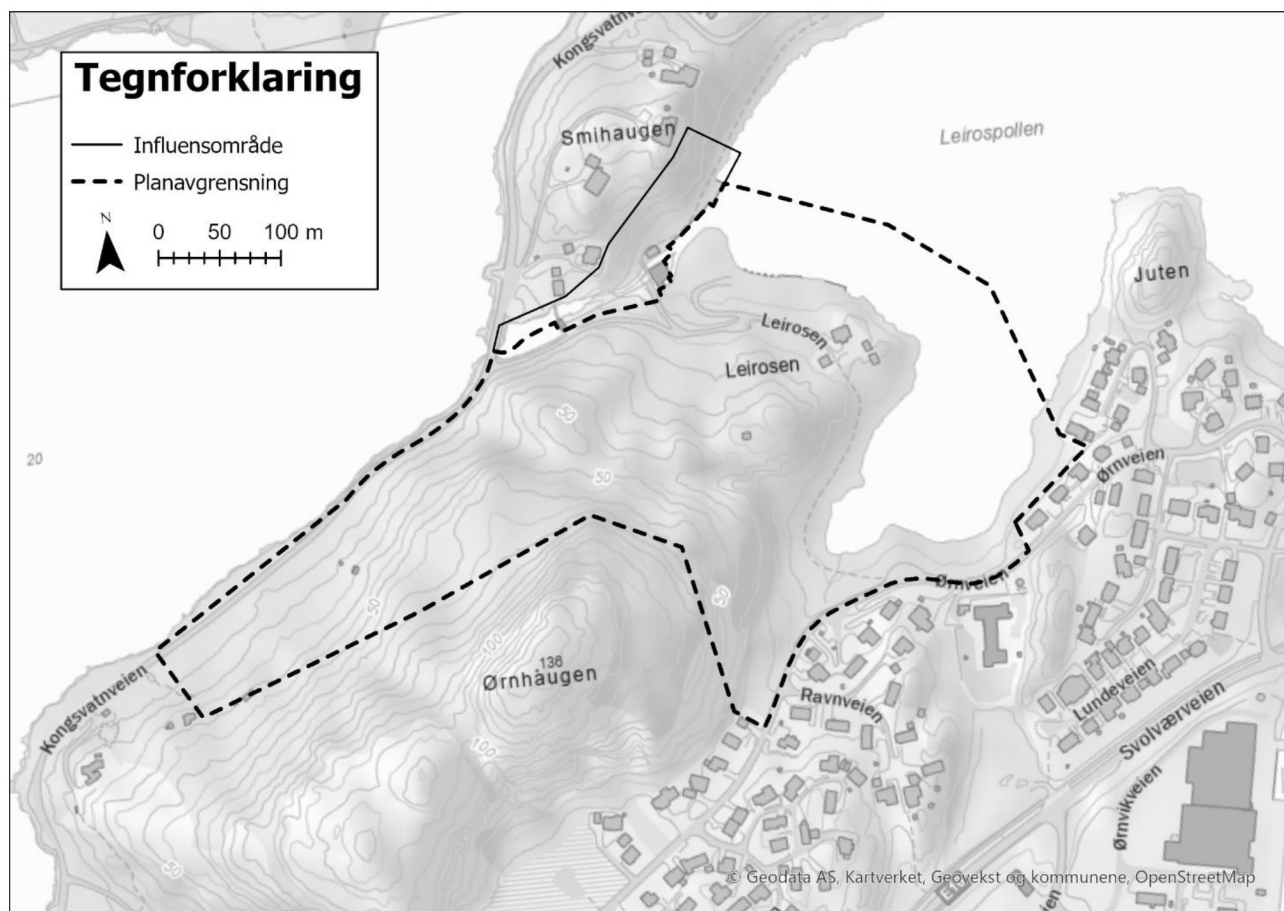
Administrasjonen i Vågan kommune har i saksfremlegget (2) i tillegg foreslått at det skal gis en vurdering av en utbygging i tråd med kommunedelplan (KDP) for Svolvær 2020-2040, vist i figur 2-2. Forslaget ble ikke vedtatt, men det foreslås at forskjellen mellom disse alternativene tas inn i planbeskrivelsen.

3.4 Utredningsområde og influensområde

Konsekvensutredningen omfatter arealer som blir direkte berørt av den planlagte utbyggingen (tiltaksområdet), samt en sone rundt, hvor man kan forvente at utbyggingen vil påvirke kulturmiljøet i

anleggs- og driftsfasen (influensområdet). Tiltaksområdet og influensområdet utgjør til sammen utredningsområdet.

Det aktuelle utredningsområdet er vist i figur 3-1. Tiltaksområdet er det samme som planområdet, mens influensområdet er satt til å omfatte bebyggelse og damanlegg tilknyttet Leirosen kraftverk. Utredningsområdet inkluderer dermed hele kulturmiljøet Leirosen slik det er avgrenset i kulturminneplan for Lofoten.

Figur 3-1: Utredningsområdet som består av planområdet og influensområde (Norconsult).

3.5 Metode for utredning av kulturmiljø

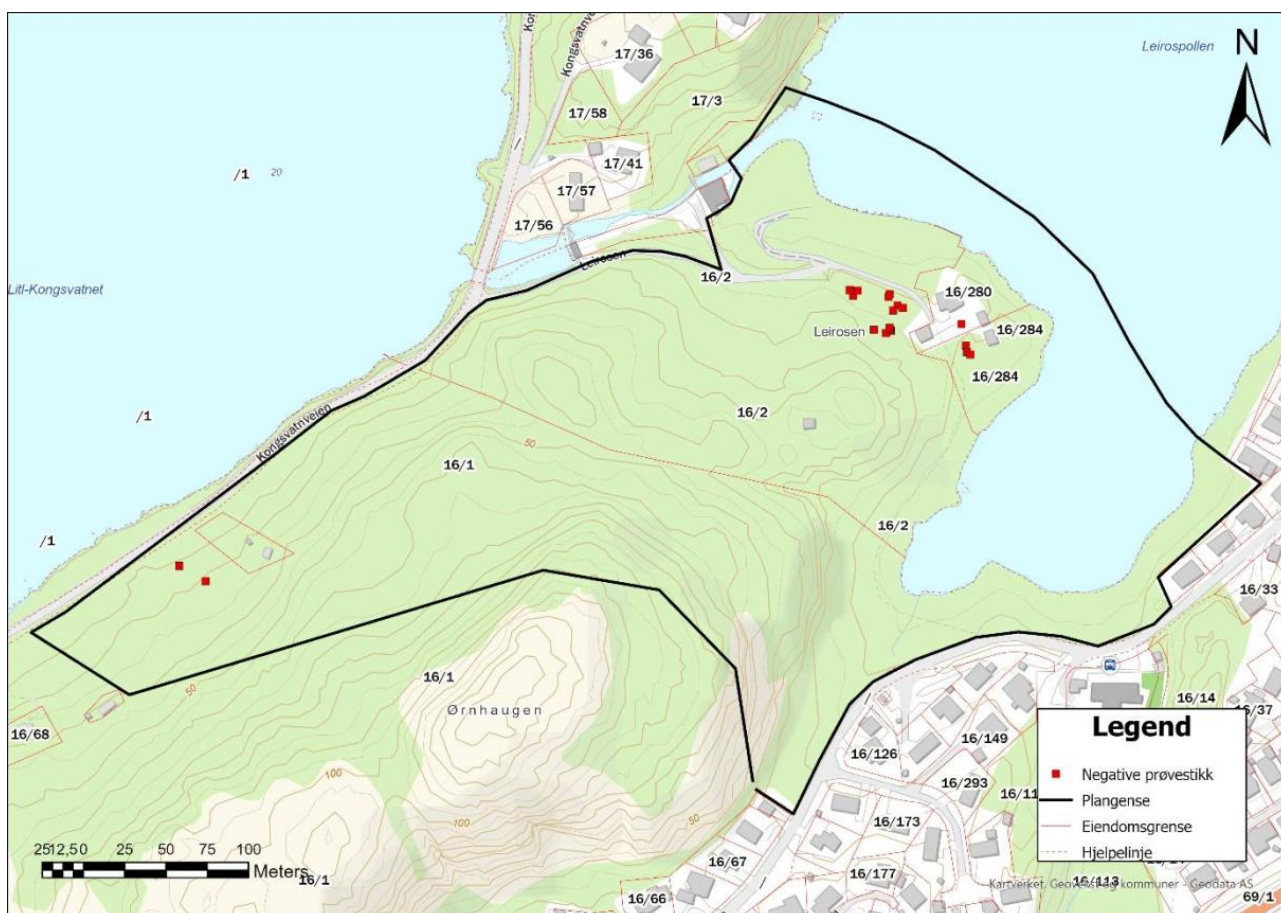
3.5.1 Kunnskapsinnhenting

De viktigste kildene til allerede kjente kulturminner er Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden (3). Databasen omfatter automatisk fredede, forskriftsfredede og vedtaksfredede kulturminner/kulturmiljøer, verneverdige bygninger (SEFRAK) og listeførte kirker. SEFRAK (Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner) er et register som i grove trekk omfatter bygg eldre enn 1900. Disse er delt i bygninger eldre enn 1850 (rød), yngre enn 1850 (gul) og fjernet/tuft (grå). SEFRAK-registreringene, som ble gjennomført i perioden 1975-95, er ikke komplette og ofte heller ikke oppdatert for stående bygninger som kan ha gjennomgått til dels store endringer. Når det gjelder Askeladden er det viktig å påpeke at databasen

oppdateres kontinuerlig og at nyoppdagede kulturminner legges inn fortløpende. Andre kilder til kunnskap er digitale kart, bildedatabaser og historiske flyfoto som er åpent tilgjengelig på nett.

Denne konsekvensutredningen tar utgangspunkt i eksisterende kunnskap. De lokalhistoriske bøkene Svolværs historie (4) og Lofotbilder bind 1: Vågan 1867-1910 (5) har vært viktige kilder til både opplysninger og foto. Det er også søkt etter bilder i Digitalt museum og NTNU Universitetsbiblioteket. Videre har det vært avholdt møte med oppdragsgivers kontaktperson som har bidratt med historiske opplysninger, samt tilgang til både historiske og nyere fotografier. Utreder har selv ikke hatt anledning til å befare området, men har gjort vurderinger basert på foto fra befaringer gjennomført i mai og september 2021. Samlet sett vurderes kunnskapsgrunnlaget for konsekvensutredningen som tilstrekkelig.

Nordland fylkeskommune har utført arkeologisk undersøkelse av planområdet 08. august 2023 i forbindelse med detaljreguleringen. Undersøkelsene ble utført ved prøvestikking og overflaterregistrering av området. Som vist i figur 3-2 ble det tatt flere prøvestikk i nordøst på bakgrunn av strandlinjekurver, samt et par prøvestikk i sørvest. Det ble ikke gjort funn av automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet (6).

Figur 3-2: Kart over planområdet og utførte prøvestikk. Hentet fra Arkeologisk rapport (Nordland fylkeskommune, 2023).

Det ble 24. september 2021 avholdt møte der Nordland fylkeskommune var representert av faggruppene for kulturminner og folkehelse (7). I møtet orienterte Leirosen Eiendom AS om de foreløpige planene for utarbeidelse av reguleringsplanen. Følgende tilbakemeldinger ble gitt fra fylkeskommunen:

- Ok med bebyggelse, men ikke ønskelig med kopi av tidligere bygg, Vurder noe redusert volum.
- Viktig med tilpasninger til omgivelser, tilknytning fellesområder i naboskap. En er positiv til konseptets utgangspunkt, det kan være positivt med bebyggelse innenfor området. En er også i utgangspunktet positiv til omlegging av eksisterende tursti i området til etablering av kyststi, opplevelseskvaliteten vil kunne bedres ved en slik løsning.
- Husk attraktivitet for barn og unge.
- Skille mellom privat og felles områder.
- Ønsker å bli holdt orientert om videre bearbeiding av konseptet

3.5.2 Inndeling i delområder

Utredningsområdet deles inn i mindre, enhetlige delområder. Dette er områder som henger naturlig sammen, og som samlet sett har en viktig funksjon. For hvert enkelt delområde vurderes verdi, påvirkning og konsekvens.

3.5.3 Vurdering av verdi

I verdivurderingen benyttes en fem-trinns skala fra ubetydelig til svært stor verdi, som vist i figur 3-3.

Figur 3-3: Skala for fastsetting av verdi. Kilde: M-1941.

Hvert delområde gis en verdi som vurderes etter verdikriterier gitt i Miljødirektoratets veileder, vist i tabell 3-1.

Tabell 3-1 Verdikriterier for fagtema kulturmiljø. Kilde: M-1941.

Verdikategori	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder. Andre kulturmiljøer vil kunne gi mer kunnskap om	Kulturminnet/ kulturmiljøet har begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet	Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet

	samme periode/tema.	med andre kulturmiljøer.		med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.	med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med omfattende og unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i noen grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i stor grad knyttet til viktig tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært stor grad knyttet til viktig tro eller tradisjoner.
Kulturminnet/kulturmiljøet er av betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper)	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder få elementer, som også er av begrenset betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder noen elementer som er av noe betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder flere elementer som er karakteristiske og av betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/kulturmiljøet er helhetlig, karakteristisk, og av stor betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/kulturmiljøet er helhetlig, godt bevart, karakteristisk, og av særlig stor betydning for en eller flere etniske grupper.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er til en viss grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med noe betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med stor betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med særlig stor betydning for historien på en lett lesbar måte.
Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært liten grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer til en viss grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i stor grad en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært stor grad og på en tydelig måte en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/utviklingen.

Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder i svært liten grad verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder og preges av byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi av begrenset betydning.	Kulturminnet/kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/kulturmiljøet er helhetlig og preges i stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med stor kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/kulturmiljøet er helhetlig og velbevart, og preges i svært stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med særlig stor kunstnerisk verdi.
Kulturminnene/kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng, en klar byform eller bystruktur av historisk betydning og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur	Kulturminnet/kulturmiljøet har ingen intern kulturhistorisk sammenheng eller sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har til en viss grad en intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser til en viss grad sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser i stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng som er lesbar og godt bevart, og/eller viser i svært stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.
Kulturminnet/kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært liten grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i en viss grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/kulturmiljøet har i svært stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinteressene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.

3.5.4 Vurdering av påvirkning

Påvirkning er et uttrykk for endringer det aktuelle tiltaket vil medføre i et delområde. Vurdering av påvirkning er foretatt for alle delområdene. Skalaen for påvirkning er glidende og går fra sterkt forringet til forbedret, se figur 3-4.

Figur 3-4. Skala for vurdering av påvirkning. Kilde: M-1941

Veileder for vurdering av påvirkningen av delområder for fagtema kulturminner går fram av tabell 3-2. Vurderingene gjelder det ferdige tiltaket. Inngrep i anleggsfasen inngår kun dersom påvirkningen gir varige endringer.

Tabell 3-2 Veiledning for vurdering av påvirkning. Kilde: M-1941.

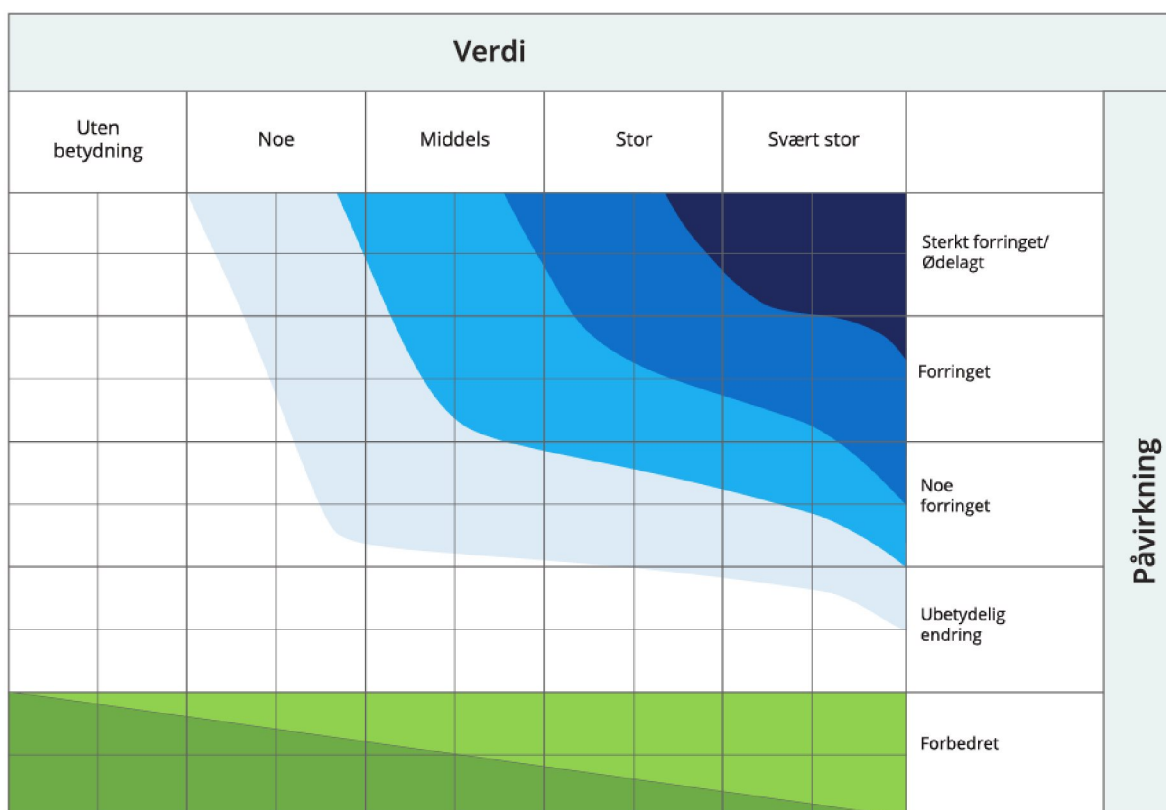
Planen eller tiltakets påvirkning	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet
Direkte inngrep/arealbeslag	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til at det blir mulig å restaurere kulturmiljøet eller kulturminner.	Ingen direkte inngrep/arealbeslag.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet med direkte inngrep/arealbeslag, tap av mindre viktige enkeltkulturminner.	Deler av kulturmiljøet går tapt gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Viktige enkeltkulturminner går tapt. Videre bruk av kulturmiljøet vanskeliggjøres.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Ødelegger den mest verdifulle delen av miljøet. Ødelegger videre bruk av kulturmiljøet. Svært viktige enkeltkulturminner går tapt.
Nærvirkninger (fysiske og visuelle)	Bedrer den visuelle kontakten innad i kulturmiljøet. Fjerner barrierer. Bedrer innsyn/utsyn fra nærområdet til/fra kulturmiljøet. Bidrar til reduksjon i støy og/eller støv. Reduserer faren for flom, fukt i kulturmiljøet eller erosjon.	Ingen eller ubetydelig visuell nærvirkning eller andre nærvirkninger.	Endrer i noen grad den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i noen grad opp kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet reduseres noe fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i noen grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til noe redusert naturlig drenering som vil påvirke	Endrer den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet reduseres vesentlig fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet.	Blokkerer eller endrer sterkt den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i stor grad opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i stor grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til svært redusert naturlig drenering som vil påvirke

			kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til noe fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet. Bidrar til noe økt eller endret erosjon som vil påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	Bidrar til økt eller endret erosjon som vil gi fare for skade eller påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	kulturmiljøet sterkt negativt ved nedbør. Bidrar til svært mye fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet. Bidrar til svært økt eller endret erosjon som vil skade eller påvirke kulturmiljøet sterkt negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.
Visuell fjernvirkning	Utsynet fra kulturmiljøet bedres/gjenopprettes fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet bedres/gjenopprettes. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får bedret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger styrkes.	Ingen eller ubetydelig visuell fjernvirkning.	Utsynet fra kulturmiljøet blir noe endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres i noen grad. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får noe redusert eller endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes i noen grad.	Utsynet fra kulturmiljøet blir sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får sterkt endret eller redusert utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes.	Utsynet fra kulturmiljøet blir blokkert eller sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige mister, eller får sterkt endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes vesentlig.

Tiltakets utforming	Tiltaket framstår som en særlig god konstruktiv helhet, har god volumoppbygging, og særlig god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår som en konstruktiv helhet med god volumoppbygging og god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i noen grad som en konstruktiv helhet, har noe dominerende volumoppbygging og noe dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i liten grad som en konstruktiv helhet, har dominerende volumoppbygging og dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår helt uten konstruktiv helhet, har svært dominerende volumoppbygging og svært dårlig sammenheng med omgivelsene.
----------------------------	--	--	--	---	---

3.5.5 Vurdering av konsekvensgrad for hvert delområde

Konsekvensgrad vurderes ved å sammenholde det enkelte delområdets verdi med tiltakets påvirkning på dette delområdet. Til vurderingen benyttes en konsekvensmatrise, den såkalte konsekvensviften, vist i figur 3-5. I denne matrisen utgjør verdiskalaen x-aksen, og påvirkningsskalaen y-aksen. Konsekvensgrad for delområdene vurderes på en skala fra 4 minus til 4 pluss, som vist i tabell 3-3.

Figur 3-5: Konsekvensviften. Konsekvensgrad for et delområde framkommer ved å sammenstille verdien med påvirkningen som tiltaket vil medføre. Kilde: M-1941.

Tabell 3-3: Tabellen viser konsekvensgrader som følge av ulike kombinasjoner av verdi og påvirkning. Kilde: M-1941.

Skala	Konsekvensgrad	Forklaring
----	Svært alvorlig miljøskade	Den mest alvorlige miljøskaden som kan oppnås for området. Gjelder kun for områder med stor eller svært stor verdi.
---	Alvorlig miljøskade	Alvorlig miljøskade for området
--	Betydelig miljøskade	Betydelig miljøskade for området
-	Noe miljøskade	Noe miljøskade for området
0	Ubetydelig miljøskade	Ingen eller ubetydelig miljøskade for området
+ / ++	Noe miljøforbedring. Betydelig miljøforbedring	Miljøgevinst for området. Noe forbedring (+) eller betydelig forbedring (++)
+++ / ++++	Stor miljøforbedring. Svært stor miljøforbedring	Stor miljøgevinst for området. Stor (+++) eller svært stor (++++) forbedring. Benyttes i hovedsak der områder med ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket

3.5.6 Vurdering av konsekvens for hvert alternativ

Resultatene fra vurderingene av konsekvensgrad for hvert delområde i steg 4, danner grunnlag for vurdering av samlet konsekvens for hvert alternativ innenfor planen. Tabell 3-4 gir kriterier for fastsetting av konsekvens for hvert alternativ.

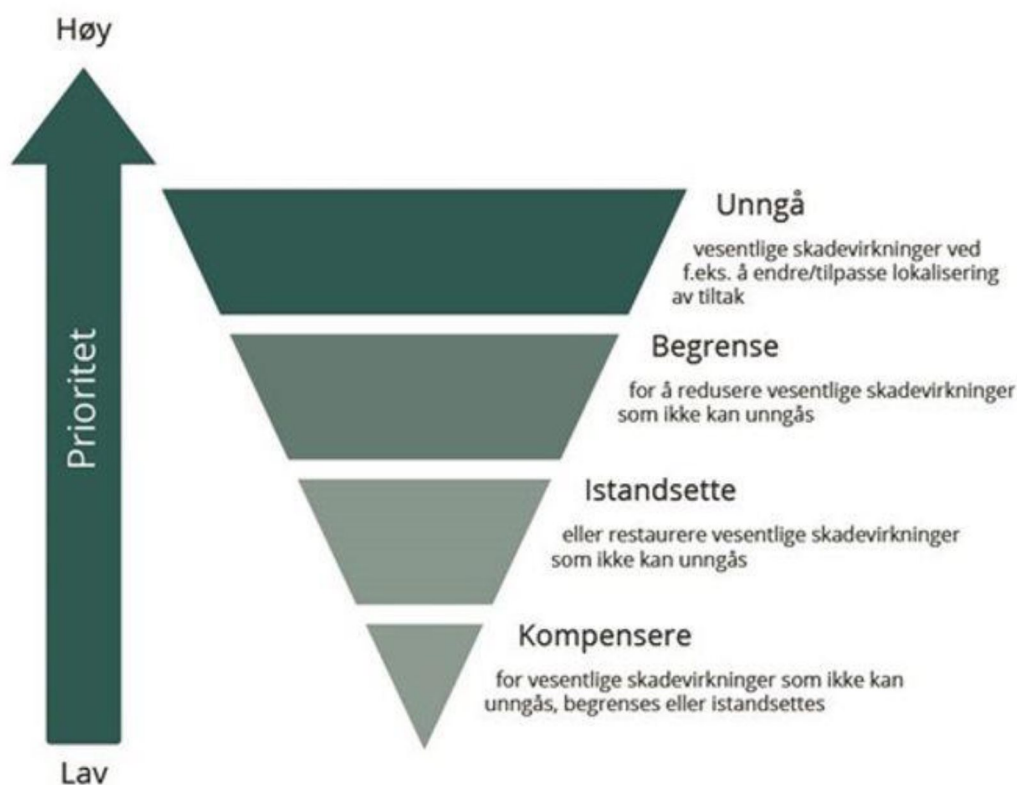
Tabell 3-4. Skala for vurdering av samlet konsekvensgrad. Kilde: M-1941.

Konsekvensgrad	Kriterier for samlet vurdering
Kritisk negativ konsekvens	Tiltaket medfører kritisk skade på kulturmiljøet innenfor influensområdet. Brukes kun for områder med registreingskategorier som er gitt stor eller svært stor verdi. Overvekt av delområder med konsekvensgrad svært alvorlig konsekvens (4 minus)
Svært stor negativ konsekvens	Tiltaket medfører forringelse eller ødeleggelse av et nasjonalt viktig kulturmiljø. Brukes kun for områder med registreingskategorier som er gitt stor eller svært stor verdi. - Overvekt av delområder med konsekvensgrad alvorlig konsekvens (3 minus) - Flere delområder har konsekvensgrad svært alvorlig konsekvens (4 minus)
Stor negativ konsekvens	Tiltaket medfører stor konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. - Overvekt av delområder med konsekvensgrad middels (2 minus) - Flere delområder med konsekvensgrad alvorlig (3 minus) - Ett delområde kan ha konsekvensgrad svært alvorlig
Middels negativ konsekvens	Tiltaket medfører middels konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. - Overvekt av delområder har konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus) - Flere delområder har konsekvensgrad middels (2 minus) - Ett delområde kan ha konsekvensgrad alvorlig (3 minus) - Ingen delområder er gitt svært alvorlig konsekvensgrad
Noe negativ konsekvens	Tiltaket medfører noe konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. Lite konflikt med kulturmiljø innenfor influensområdet. - Delområder har lave konsekvensgrader - Overvekt av konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus) og ubetydelig konsekvens (0) - Maks ett delområde kan ha konsekvensgrad middels (2 minus) - Ingen delområder er gitt konsekvensgrad svært alvorlig (4 minus) eller alvorlig (3 minus)
Ubetydelig konsekvens	Tiltaket vil ikke medføre vesentlige endringer for kulturmiljøet sammenlignet med nullalternativet. - Overvekt av ubetydelig konsekvens (0) - Ett delområde kan ha konsekvensgrad noe konsekvens (1 minus) - Ingen delområder er gitt konsekvensgrad svært alvorlig (4 minus), alvorlig (3 minus) eller middels (2 minus)
Positiv konsekvens	Benyttes i områder som er gitt ubetydelig eller noe verdi som får noe eller middels verdigjening som følge av tiltaket. Tiltaket/alternativet er en forbedring for kulturmiljøet i forhold til nullalternativet. - Overvekt av delområder med positiv konsekvensgrad (1 eller 2 pluss) - Kan kun inneholde delområder med noe negativ konsekvensgrad (1 minus) - Delområder med noe negativ konsekvensgrad (1 minus) oppveies klart av områdene med positiv konsekvensgrad

Stor positiv konsekvens	Benyttes i områder som er gitt ubetydelig eller noe verdi som får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket. Stor forbedring for kulturmiljøet i forhold til nullalternativet. • Overvekt av delområder med svært positiv konsekvensgrad (4 pluss) • Kan kun inneholde delområder med noe negativ konsekvensgrad (1 minus) • Delområder med noe negativ konsekvensgrad (1 minus) oppveies klart av områdene med positiv konsekvensgrad
--------------------------------	---

3.5.7 Skadereduserende tiltak

Avslutningsvis foreslås tiltak for å redusere eventuelle negative konsekvenser av det planlagte tiltaket. De skadereduserende tiltakene skal beskrives både for anleggsfasen og driftsfasen. Tiltakshierarkiet, vist i figur 3-6, legges til grunn for vurderingen. I første rekke skal man søke å unngå skadevirkninger på miljø og klima. Dersom dette ikke er mulig skal man begrense skadevirkningene, dernest istandsette eller restaurere arealene. Dersom det ikke er mulig å redusere vesentlige skadevirkninger skal arealene kompenseres.

Figur 3-6: Tiltakshierarkiet for skadereduserende tiltak (M-1941).

4 Kulturhistorisk gjennomgang

I henhold til M-1941 innledes konsekvensutredningen med en beskrivelse av karakteristiske trekk ved området i dag og en historisk gjennomgang av området. Det er ikke registrert automatisk freda kulturminner (eldre enn 1537) innenfor utredningsområdet. De eldste dokumenterte sporene etter aktivitet i området går tilbake til 1800-tallet. I området rundt Svolvær er det imidlertid påvist sammenhengende menneskelig aktivitet siden eldre steinalder. Det gis derfor en kort beskrivelse av generelle historiske utviklingstrekk i Lofoten med fokus på dagens Vågan kommune. Gjennomgangen tar utgangspunkt i periodeinndelingen vist i tabell 4-1, med enkelte tilpasninger.

Tabell 4-1. Tidstabell med forhistorisk og historisk periodeinndeling. En vanlig periodeinndeling for nordligste deler av Norge er vist i høyre hjørne av tabellen. Kystlinjen av Nordland befinner seg i et grenseområde mellom sør- og nord-skandinaviske steinalder og metalltid.

Periode	Underperiode	Underperiode	Periode Nord-Norge
Steinalder 9500 - 1700 fvt.	Eldre steinalder (Mesolitikum)	Tidligmesolitikum 9500 - 8000 fvt.	Eldre steinalder 9500 - 5000 fvt.
		Mellommolitikum 8000 - 6500 fvt.	
		Senmesolitikum 6500 - 4000 fvt.	
	Yngre steinalder (Neolitikum)	Tidligneolitikum 4000 - 3400 fvt.	Yngre steinalder 5000 - 2000 fvt.
		Mellomneolitikum 3400 - 2300 fvt.	
		Senneolitikum 2300 - 1700 fvt.	
Bronsealder 1700 - 500 fvt.	Eldre bronsealder	1700 - 1100 fvt.	Tidlig Metalltid 2000 fvt. til år 0
	Yngre bronsealder	1100 - 500 fvt.	
Jernalder 500 fvt. - 1030 evt.	Eldre jernalder	Førromersk jernalder 500 fvt. - år 0	
		Romertid 0 - 400 evt.	
		Folkevandringstid 400 - 570 evt.	
	Yngre jernalder	Merovingertid 570 - 800 evt.	
		Vikingtid 800 - 1030 evt.	
Historisk tid 1030 evt. - nåtid	Middelalder	Tidlig middelalder 1030 - 1130 evt.	
		Høymiddelalder 1130 - 1350 evt.	
		Senmiddelalder 1350 - 1536 evt.	
	Nyere tid (Etterreformatorisk tid)	Tidlig nytid 1537 - 1660 evt.	
		Eneveldet 1660 - 1814 evt.	
		Unionstid 1814 - 1905 evt.	
		1900-tall til nåtid 1905 evt. -	

4.1 Karakteristiske trekk ved området i dag

Svolvær er Lofotens største fiskevær og ligger på sørøstsiden av Austvågøya. Bebyggelsen ligger på den lave strandflaten der landskapet åpner seg mot Vestfjorden i sør og i øygarden utenfor. På nordsiden består landskapet av markante fjell, blant annet den karakteristiske Svolværgeita, og flere større vann. Planområdet ligger i Leirosen, en drøy kilometer vest for Svolvær sentrum, mellom Leirospollen og Lille Kongsvatnet. I sørvest domineres området av den bratte, skogvokste fjellknausen Ørnhaugen.

Av bebyggelse innenfor planområdet er et tun med hovedhus, uthus, stabbur og garasje, sentralt plassert på en forhøyning med utsikt over Leirospollen. I tillegg finnes det noen mindre hytter i lia overfor Kongsvatnveien, helt vest i planområdet. Like nord for plangrensen ligger Leirosen kraftverk ved utløpet av Leiroselva, med tilhørende dam og rørgate, samt et lagerbygg. Videre nordover er det spredt bebyggd med eneboliger. Sør/sørøst for plangrensen ligger byggefelt med eneboliger langs Ørnveien.

4.2 Steinalder (10 000 – 2000 fvt.)

Mot slutten av siste istid, da iskapen som dekket Skandinavia gradvis smeltet ned, var Lofoten og Vesterålen blant de første områdene som ble isfrie, allerede for rundt 13 000 år siden. De første sporene etter mennesker langs norskekysten, den såkalte pionerbosetningen, er om lag 11 000 år gamle. Disse nomadiske gruppene av jegere og sankere forflyttet seg mellom boplasser og fangst- og jaktområder, basert på sesongmessige variasjoner i ressurstilgangen. De eldste boplassene i Lofoten er i dag oversvømt fordi smeltevannet fra iskapen ga en havnivåstigning større enn landhevingen etter at trykket fra isen lettet. Den 9000 år gamle helleristningen av en elg uten horn i Simon Krane-hula i Kabelvåg, noen kilometer sørvest for planområdet, er det eldste kjente sporet etter mennesker i Lofoten.

Figur 4-1: Bergkunst i Simon Krane-hula (kilde: arkivnordland.no).

Perioden 4000-2000 fvt. kalles gjerne yngre steinalder eller jordbrukssteinalderen og kjennetegnes ved en gradvis overgang til dyrehold og mer permanent bosetning. Denne overgangen er generelt mindre fremtredende jo lenger nord vi kommer. Boplassene ble fortsatt lagt til steder med best mulighet for fangst og fiske. I Lofoten er det registrert flere enn 200 grophus, det vil si tufter på strandvoller 5-15 meter over havet, som er karakteristiske for Lofoten og nordover til Vest-Finnmark. I Nordland kjennetegnes overgangen til yngre steinalder også ved funn av slipte skifergjenstander, som pil- og spydspisser.

Det er ikke påvist konkrete steinalderfunn i umiddelbart nærhet til planområdet, men det er registrert flere steinalderboplasser langs kysten i området Svolvær-Kabelvåg, blant annet på Skipsnakken, Urstabben og Helle. Denne delen av Austvågøya og de mindre øyene utenfor har sannsynligvis vært viktige helt tilbake til steinalderen på grunn av det rike og årvisse innsiget av skrei langs Hølla, havstykket mellom Henningsvær, Skrova og Oddvær.

Figur 4-2: Pilspiss av flint fra yngre steinalder funnet på Store Molla (kilde: Unimusportalen).

4.3 Tidlig metalltid (2000 fvt. – år 0)

Tidlig metalltid sammenfaller med bronsealder og førromersk jernalder i Sør-Skandinavia. Metallet som bronsealderen har sitt navn fra var kostbart og er relativt uvanlig i det arkeologiske materialet. Tilgang til bronse var en maktfaktor i samfunnet, og mye tyder på at kontroll med handel og distribusjon var knyttet til samfunnets øvre sosiale lag. Det er funnet rundt 850 bronsegjenstander fra denne perioden i Norge, og andelen fra Nord-Norge er svært lav. Stein var fremdeles det vanligste redskapsmaterialet som er bevart til våre dager, organiske materialer som tre, bein, gevir og horn har som regel forvitret.

For Lofoten ser man først i tidlig metalltid at bosettingsstrukturen gradvis legges til områdene som er best egnet for jordbruk. Den økonomiske betydningen av jordbruket synes å ha vært marginal inntil de siste 300 årene før vår tidsregning. Selv om jordbruket etableres, må det likevel legges til grunn av heimefiske har vært det viktigste levegrunnlaget, supplert med fangst av fugl og sjødyr.

I løpet av det siste årtusenet fram mot Kristi fødsel tyder de arkeologiske funnene på at to ulike kulturer, den samiske og den norrøne, er til stede i Nordland. Dette kommer til uttrykk gjennom ulike keramikktyper på kyst og innland, samt ulik råstoffbruk.

Figur 4-3: Liten dyrefigur i bronse funnet på Gimsøy i Vågan kommune (kilde: Unimusportalen).

4.4 Jernalder (0 – 1050 evt.)

Jernalderen avløser bronsealderen i Sør-Skandinavia, og ettersom jern kunne utvinnes lokalt i Norge fikk jernet langt større utbredelse som redskapsmateriale enn bronse, og dermed også større direkte påvirkning på samfunnsutviklingen. Gjennom jernalderen fortsatte utviklingen fra bronsealderen, med at samfunnet gradvis ble mer lagdelt. I løpet av jernalderen vokste det frem et kystbasert aristokrati i Nord-Norge, og mot slutten av perioden var det etablert et høvdingnettverk i Hålogaland, landet mellom Trøndelag og Finnmarken, hvor Lofoten var sentralt. Hva som var grunnlaget for dette aristokratiet er noe usikkert, men mot slutten av perioden var kontroll over handelen med fisk sørover en viktig faktor. Før dette var trolig hovedinntektskilden skattlegging av samer innover fra kysten og på Finnmarken. Handel videre nord og øst, mot Bjarmland og områdene rundt Kvitsjøen, kan også ha spilt en rolle.

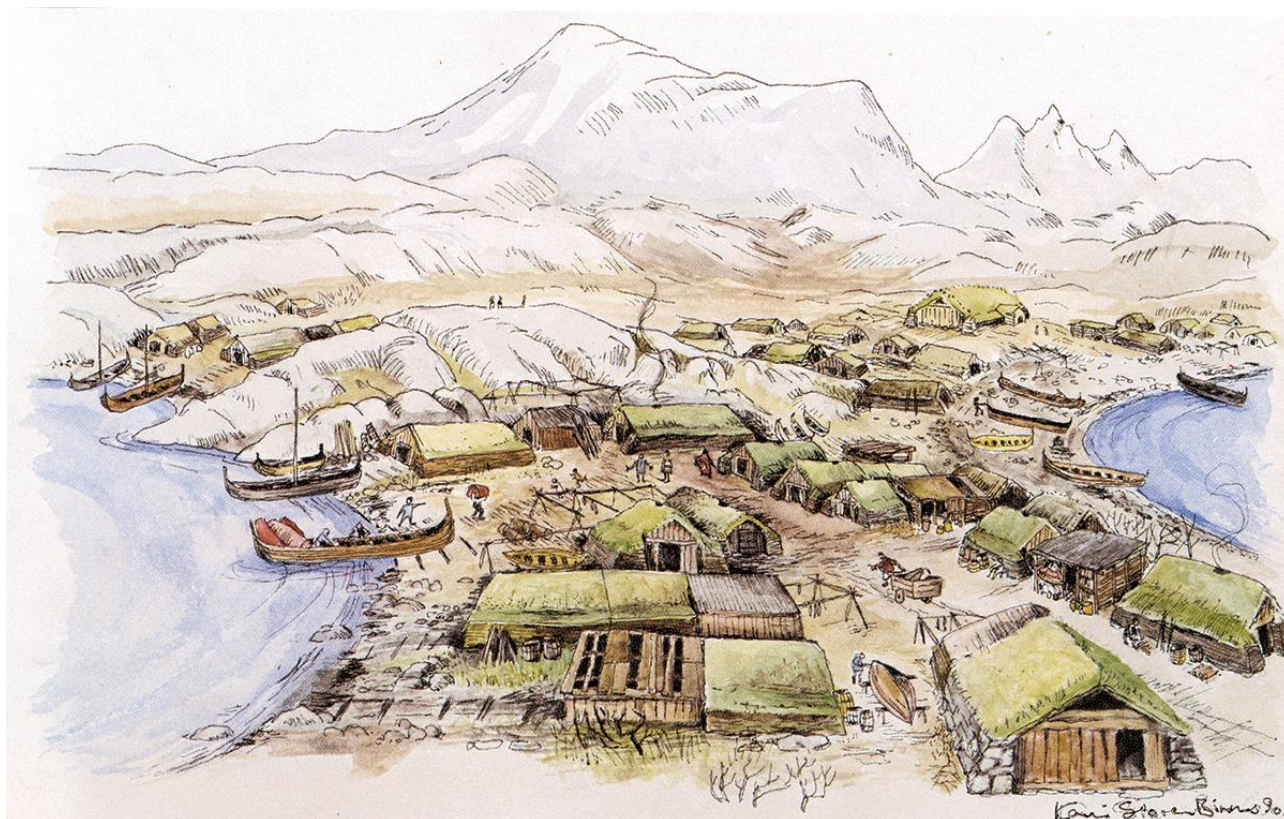
Selv om enkelte stedsnavn og jordbruksområder kan spores tilbake til bronsealder, og kanskje yngre steinalder, er det en utbredt oppfatning at stedskontinuerlig bosetting ble etablert i romersk jernalder (0-400 evt.). Dette er særlig tydelig i Nord-Norge, hvor gårdshauger er utbredt. En gårdshaug er en avgrenset forhøyning dannet av bygningsrester, gjødsel og annet avfall som har bygget seg opp over lengre tid, som regel med kontinuerlig bosetting oppå haugen.

Vikingtiden markerer slutten på jernalderen og var på mange måter en brytningstid. Området Viken i Sør-Norge var tidvis under dansk overherredømme, men gjennom perioden ble et selvstendig norsk kongedømme etablert, og ved utgangen av vikingtiden var kristendommen innført. Hålogaland i denne perioden fremstår som et mer eller mindre selvstendig norrønt jarledømme, med nordnorske høvdingar som kontrollerte handelen sørover, og også produserte tørrfisk for eksport.

4.5 Middelalder (1050 – 1537 evt.)

Gjennom middelalderen ble Norge en integrert del av det kristne Europa, med egen statsadministrasjon og del av en felleseuropeisk administrasjon under den katolske kirken. I motsetning til tidligere perioder, finnes det fra middelalderen et visst skriftlig kildetilfang som kan brukes til å tolke samfunnsstrukturer og hendelser. Overklassen, kongemakten, velstående bønder og kirkens institusjoner kan dermed identifiseres i ulik grad til gårder og eiendommer. Hålogaland legges fastere inn under kongedømmet i tidlig middelalder, mens området rundt Tromsø på mange måter dannet rikets nordlige grense gjennom hele middelalderen, selv om kongeriket holdt hevd på landet helt nord til Vardø.

Allerede fra 1000-tallet var tørrfisk Norges viktigste eksportvare, og kongemakten stimulerte til økt tørrfiskproduksjon. Kong Magnus Erlingsson lot bygge rorbuer i Lofoten i 1120, og det var en gradvis etablering av fiskevær langs Troms- og Finnmarkskysten på 1200- og 1300-tallet, med Vágar (Vågan) som oppkjøpssted. Vágar var den eneste bydannelsen i Nord-Norge i middelalderen og omfattet trolig området som utgjør Storvågan, Kabelvåg og Kjerkvågen i dag. Storhetstiden varte frem mot 1400-tallet, da jektefart fra hele Nord-Norge direkte til Bergen etter hvert overtok.

Figur 4-4: Illustrasjon av hvordan Vágar kan ha sett ut (tegning av Kari Støren Binns, kilde: Lofotmuseet).

4.6 Tidlig nytid og eneveltet (1537 – 1814)

I likhet med de andre fiskeværene langs kysten, tilhørte Svolvær kongemakten. Dette gjenspeiles i stedsnavn som Kongsmarka, Store Kongsvann og Lille Kongsvann. Den eldste bruken av Svolvær som stedsnavn er i lensregnskapene fra 1567, der gården Svolvær i Øvreværet er skyldsatt til 1 våg fisk. Etter dette kjenner man til flere navngitte oppsittere i Svolvær. Tidlig på 1600-tallet er det Christen Povelsen som bor på Svolvær og driver «skipperbruk». Dette indikerer at Svolvær var utgangspunkt for handelsvirksomhet. Fra midten av 1700-tallet skjer et oppsving i fisket og Svolvær kommer i privat eie, når Christoffer Sindelssen Meyer i 1763 kjøper gården av kronen for 100 riksdaler. Gården deles i to; Øvre Svolvær (Øvreværet) og Nedre Svolvær (Svinøya). I 1781 får Ole Walnum gjestgiverbevilling i Øvreværet og Svolvær får med dette status som handelssted.

4.7 Nyere tid (1814 – nåtid)

I 1820-årene er det flere sesonger med særlig godt fiske og en gryende tettstedsbebyggelse vokser fram. Gunnar Berg får gjestgiverbevilling på Nedre Svolvær i 1831. I Øverværet overtar G. L. Størmer i 1838. I 1867 flyttes handelen fra Øverværet til Vefsnodden, også kalt Størmerodden. Handelen på Størmerodden omfattet trelast, kolonialvarer og brennevin og hadde også bakeri samt produksjon av kaviar, og hit ble det og importert kull fra Skottland. I den kommende perioden skyter utviklingen av Svolvær fart og væreierfamiliene Berg og Størmer spiller en viktig rolle i dette.

Fra midten av 1800-tallet etableres stadig flere funksjoner i og rundt Svolvær. Blant annet Guanofabrikken i Leirosen i 1857, fyr på Kjeøya i 1858, fisketelegrafstasjon i 1861, omgangsskole på Lilleøen i 1874, postkontor i 1890 og sildeoljefabrikken på «Kuba» i 1898. I 1907-08 får Svolværsamfunnet også eget vannverk og elektrisitetsverk. På begynnelsen av 1900-tallet ble lofotfisket motorisert, og Svolvær fikk et fortrinn på grunn av gode havneforhold for større båter. Svolvær opplever i denne perioden stor vekst og kraftig økning i folketallet. Det etableres flere fabrikker og mekaniske verksted som supplement til den tradisjonelle handelen og fisket. I løpet av 1905-1906 går Svolvær forbi Kabelvåg som fiskevær i Lofoten med størst befolkning og i 1918 får Svolvær bystatus. Den nye bykommunen omfattet da «Storøya, Lilleøya, Svinøya og Øverværet med holmene omkring» (4). Byplanen fra 1923, utarbeidet av Sverre Pedersen og Oscar Hoff, er fortsatt premissgivende for dagens utforming av gatene og bygningene i sentrum av Svolvær.

Figur 4-5: Torskkehoder fra lofotfisket i 1890-årene ved guanofabrikken på Brettesnes utenfor Svolvær (kilde: digitalt museum).

Under det første lofotraidet, operasjon Claymore, i mars 1941, gikk britiske og norske kommandosoldater i land på Austvågøy. Oljeanlegg og sildeoljefabrikker i Svolvær, Henningsvær, Brettesnes og Stamsund ble angrepet og satt i brann, og flere tyske eller tyskkontrollerte skip ble senket. Det tyske fabrikkskipet MS

Hamburg gikk ned utenfor Ørnvika og ligger i dag på 18 meters dyp i Osanpollen. Omkring 200 tyskere ble tatt til fange og britene erobret en komplett Enigma kodemaskin fra den tyske tråleren «Krebs», noe som fikk stor betydning for arbeidet med å knekke de tyske krypteringskodene. Også vel 300 nordmenn vervet seg som frivillige og ble med tilbake til England.

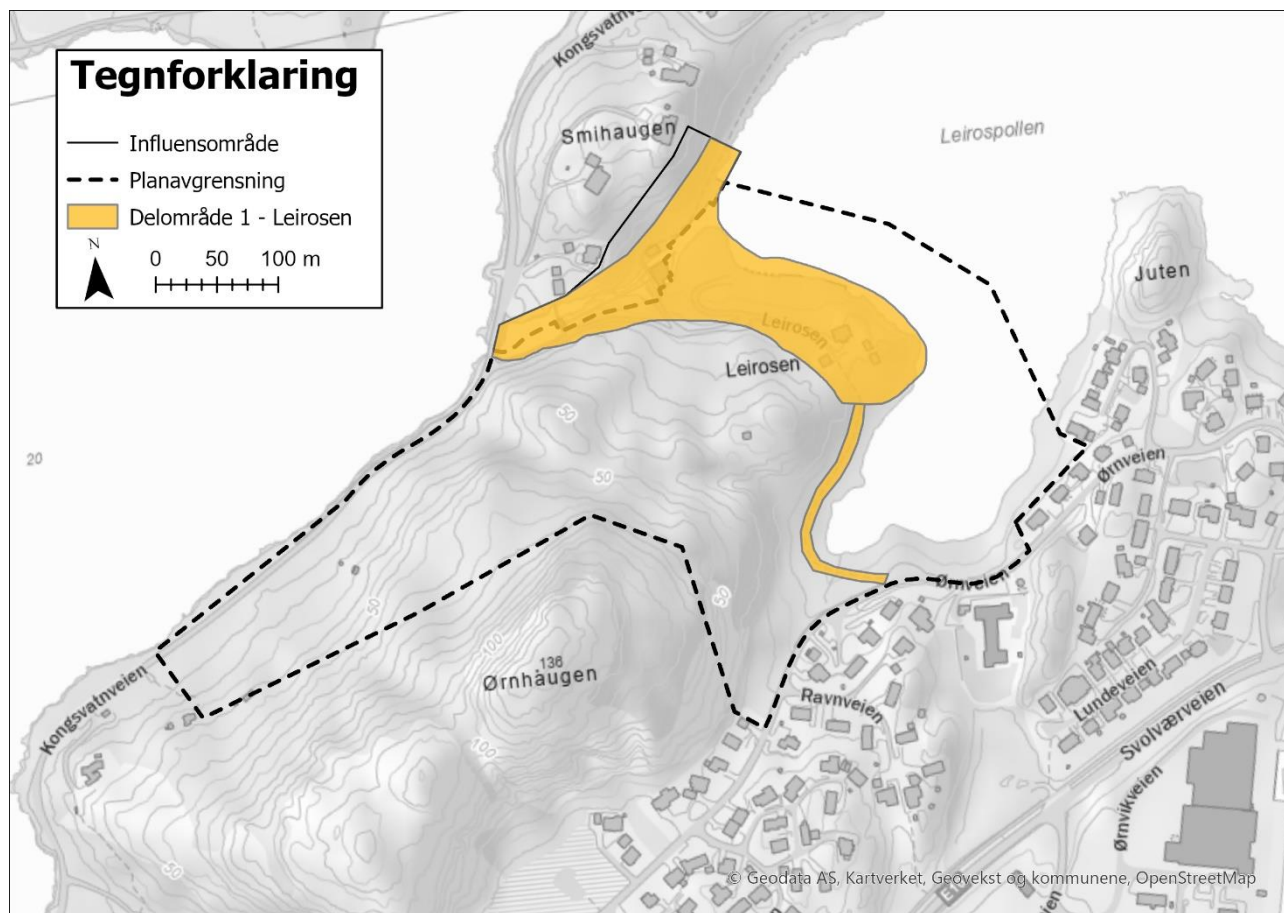
I etterkant av raidet utførte den tyske okkupasjonsmakten, etter ordre fra Hitler personlig, strenge represalier mot lokalbefolkningen i Lofoten; hus ble nedbrent og gisler sendt til fangeleirer. Som direkte følge av raidet ble også de tyske styrkene i Norge kraftig forsterket, og Hitler beordret overføringen av 160 kanonbatterier til kystforsvaret i Norge (8). Rester av tyske forsvarsanlegg finnes blant annet på Kuba (Kjeøya) utenfor Svolvær og Kreta utenfor Kabelvåg.

I etterkrigstida og fram til vår tid utvikles Svolvær videre som kommunesenter i Vågan. I byen finnes flere eksempler på arkitektur som uttrykker 1970-tallets optimisme og Svolvær rolle som Lofotens største by. Her kan nevnes kommunehuset og biblioteket, begge av arkitektene Olsen og Olufsen, og Royal hotell av Paul Cappelen og Torbjørn Rodahls arkitektkontor.

5 Inndeling og beskrivelse av delområder

5.1 Delområde 1 – Leirosen

Ustrekningen av delområde 1 er vist i figur 5-1 og omfatter et område langs Leirospollen. Denne avgrensningen av delområdet er valgt for å synliggjøre den historiske sammenhengen med den tidligere guanofabrikken i Leirosen, som er utgangspunktet for dagens bebyggelse innenfor delområdet. Delområdet sammenfaller i stor grad med hensynssonen for kulturmiljø i kommunedelplan Svolvær og kulturmiljø «152 Leirosen» i kulturminneplan for Lofoten. Siden 1850-tallet har området inneholdt flere typer virksomhet og aktiviteter, herunder guanofabrikk, kraftstasjon og isproduksjon, i tillegg til bolighus for bestyreren og arbeiderne ved fabrikk, samt maskinisten ved kraftstasjonen. Før etableringen av guanofabrikken var Leirosen en husmannsplass under Kirkevåg gård (9). Strukturer som i dag er bevart omfatter bestyrerboligen, deler av kraftstasjonen og murfundament etter kaianlegget til guanofabrikken. Nedenfor følger en gjennomgang av de ulike bygningene og anleggene som det er bevart spor av i dag.

Figur 5-1: Delområde 1 - Leirosen.

Figur 5-2: Delområdet slik det framstod i september 2021. Bestyrerboligen til venstre og kraftstasjonen til høyre i bildet (befaringsfoto).

Figur 5-3: Leirosen fotografert mot sørvest, ca. 1875. Bestyrerboligen til venstre, fabrikkens pakkhus og arbeiderboligen (bak) midt i bildet, mølleverket ved fossen til høyre. Skipet på bildet er D/S Haakon Adelsten, bygd i 1873 (foto: Marcus W. Noodt/NTNU Universitetsbiblioteket (10)).

5.1.1 Guanofabrikken

I 1857 ble det etablert guanofabrikk i Leirosen, under navnet Det norske Fiskeguanoselskabs fabrikk. Fabrikken skal ha vært en av de første i sitt slag i hele verden og baserte seg på utnyttelse av fiskeavfall etter Lofotfisket (4). Anlegget bestod blant annet av møllehus for kverning av fiskehodene med paternosterverk, flere pakkhus og produksjonsbygg, samt utskipingskai. Fabrikken bidro i stor grad til sysselsetting i Svolværområdet. I gode sesonger ga fabrikken arbeid til 40-50 mann, i tillegg kom jobber tilknyttet oppkjøp, innsamling og transport av fiskeavfallet.

Ingen av bygningsstrukturene fra selve fabrikkdriften er bevart i dag. Fabrikken ble totalskadet av brann etter lynnedslag natt til 30. oktober 1956 (figur 5-4) og senere er også pakkhusene langs brygga revet. På slutten av 1980-tallet ble det etablert settefiskanlegg i Leirosen. Som vist i figur 5-5, medførte etableringen et omfattende terrenginngrep med planering og utbygging i strandsonen. Området er i dag gjenfylt med masser og gjengrodd med trær, men nærmest sjøen er rester av murene etter kaianlegget og den såkalte «nybrygga» bevart (se figur 5-6). Fundamentenes tekniske tilstand er svært varierende og påvirkes av nedbrytning som følge av isgang i Leirospollen.

Figur 5-4: Guanofabrikken og kraftstasjonen etter brannen i 1956. Bildet til høyre viser kraftstasjonen med den utbrente maskinistboligen ved siden av (kilde: digitaltmuseum.no).

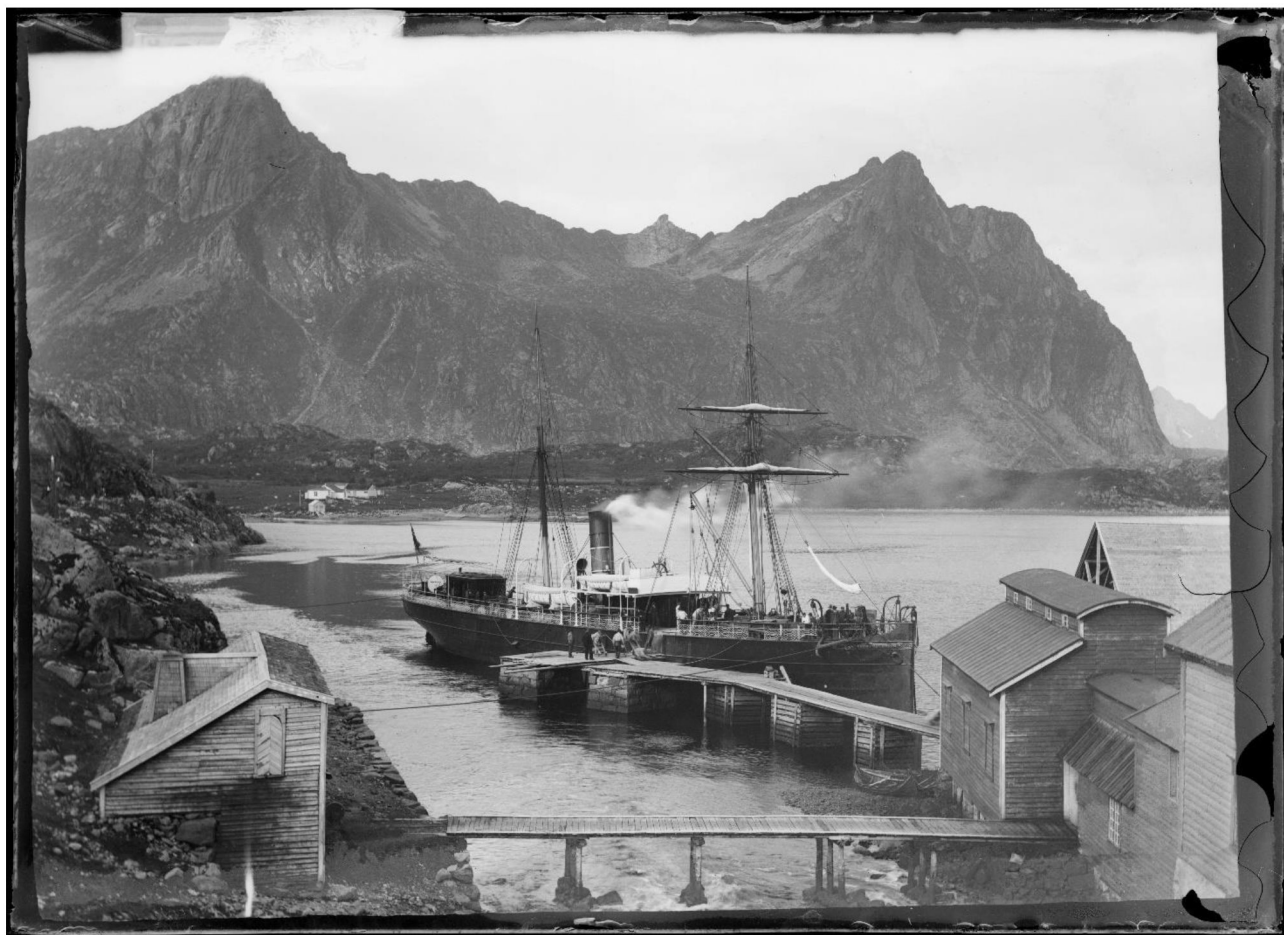
Figur 5-5: Fotografi av Leirosen i 1989 som viser utbygging av settefiskanlegg for Kongssmolt A/S. Bak anlegget ses bestyrerboligen (foto: privat).

Figur 5-6: Rester av fundamenter etter kaianlegg og «nybrygga» ved guanofabrikken (befaringsfoto, mai 2021)

5.1.2 Kraftstasjonen

Allerede før etableringen av guanofabrikken hadde væreierne Berg og Størmer en mølle som utnyttet det 18 meter høye fallet mellom Lille Kongsvatnet og Leirospollen. Mølla er omtalt i et besiktigelsesdokument fra 1819 (11). I følge et amtskart fra 1820, lå det på dette tidspunktet tre relativt store bygninger på stedet (12). Ved etableringen av guanofabrikken ble mølla ombygd med to store vannhjul til å drive maskineriet i fabrikken. I 1908 ble fabrikken lagt om til elektrisk drift, og Svolværs første kraftstasjon etablert. Kraftstasjonen ble igjen bygget ut i 1917. Overskuddskraften gjorde at Svolvær Elektrisitetsværk også kunne levere strøm til befolkningen og andre industribedrifter i Svolvær (4).

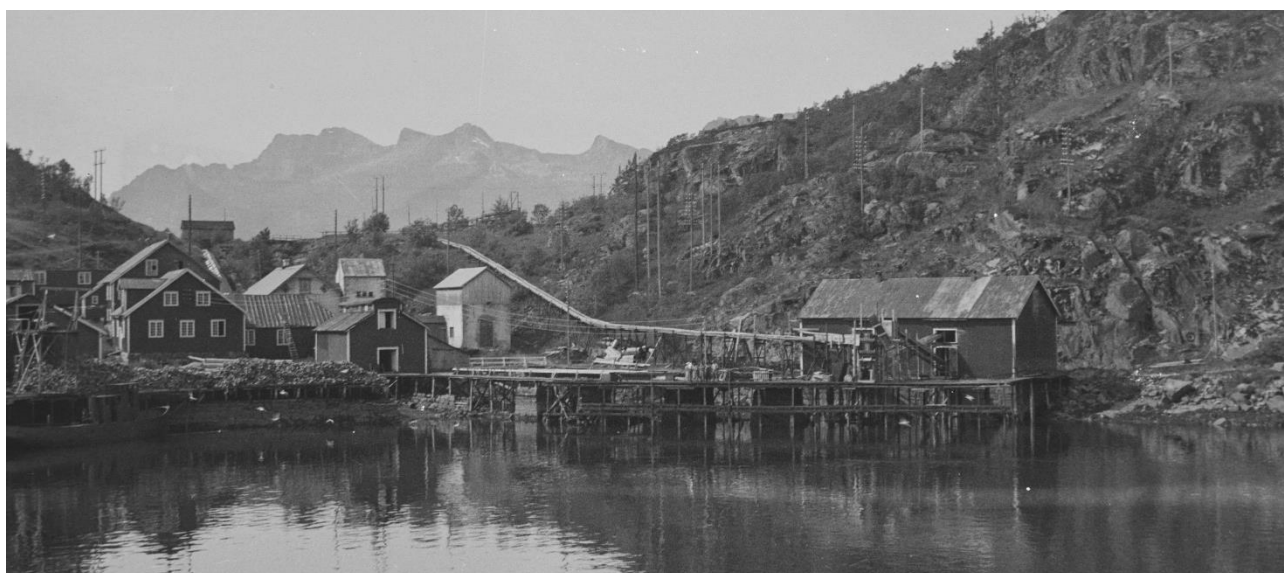

Figur 5-7: Utløpet av Leiroselva sett mot nordøst. Foto fra ca. 1875, før elektrifisering av fabrikken. Smia til venstre, fabrikk/mølla til høyre og utskipingskaia midt i bildet. Skipet på bildet er D/S Haakon Adelsten, bygd i 1873 (Kilde: Marcus W. Noodt, NTNU Universitetsbiblioteket).

Nøyaktige byggeår og omfanget av bygningsmassen i de ulike periodene er noe usikkert, da mange av de eldre fotografiene er udatert. Det som kan fastslås er at anlegget har bestått av maskinhus og reservemaskinhus på hver sin side av elva forbundet med en overbygd gangbro, maskinistbolig, damhus, demning og flomløp. Kraftstasjonen var inntil brannen i 1956 en integrert del av fabrikkanlegget, og ved utløpet av Leiroselva lå også fabrikkens smie og utskipingskai med brygge. Smia var forbundet med resten av fabrikkens anlegg via en gangbro over elva. Kaianlegget ble også brukt til lagring og utskiping av is. Isblokkene ble sagd ut av Lille Kongsvatnet og transportert ned til kaia i ei oppbygd trerenne. Av disse strukturene er kun deler av kraftstasjonen og fundamentene etter kaianlegget bevart i dag.

Figur 5-8: Kraftstasjonen i Leirosen. Fra venstre mot høyre ses guanofabrikkens produksjonslokale, maskinistboligen, maskinhuset, damhuset (bak), hus for reservemaskinen (dieselhuset) og smia. Bak til høyre skimtes renna for transport av isblokker fra Lille Kongsvann (5).

Figur 5-9: Leirosen i 1947, fotografert fra Leirospollen mot vest. Til høyre ses lageret for isproduksjon og renna for å frakte is fra Lille Kongsvann. Vi ser også at smia nå er revet (foto: Ralph L. Wilson/Universitetsbiblioteket i Bergen (13)).

Kraftstasjonen ble også berørt av brannen i 1956, men ble delvis gjenoppbygd og satt i drift igjen. Kraftverket er fremdeles i drift og har gjennomgått flere oppgraderinger. I 2003 ble turbinen overhaldt og fikk nytt løpehjul (14), mens demningen og flomleiet ble utbedret i 2016 (15). Grunnmuren og de ytre bygningsvolumene til maskinhuset og reservemaskinhuset (også kalt dieselhuset) fra 1908 er bevart, men selve bygningsmassen er betydelig modernisert. Fasadeuttrykket på maskinhuset er vesentlig endret ved at øvre del er kledd med mørkt, liggende panel. For det tidligere reservemaskinhuset, også kalt dieselhuset, er det opprinnelige uttrykket i større grad bevart.

Figur 5-10: Leirosen kraftverk sett fra nordøst. Maskinhuset og dieselhuset er delvis bevart (befaringsfoto, mai 2021).

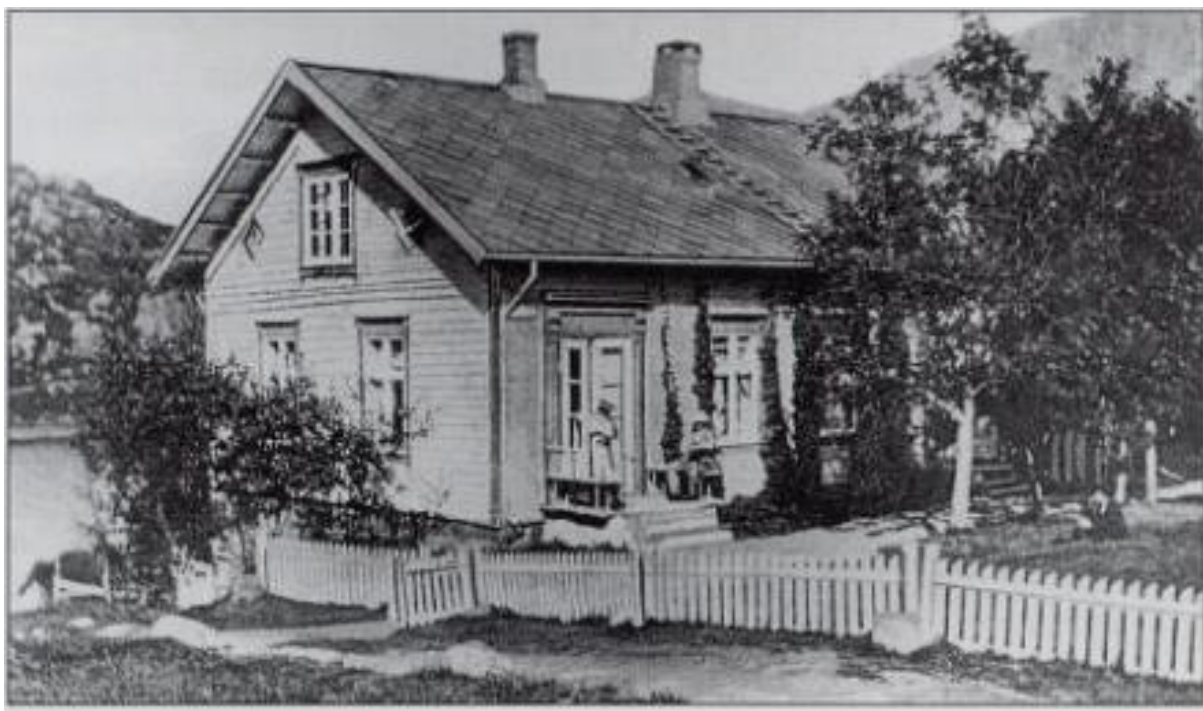

Figur 5-11: Murfundamenter ved utløpet av Leiroselva nedenfor kraftstasjonen. Til høyre ses rester av fundamentene for utskipningskaia (befaringsfoto, mai 2021).

5.1.3 Bestyrerboligen

Bestyrerboligen i Leirosen skal ifølge Alsvik ha blitt oppført allerede i 1858 (4), mens Kaasbøll oppgir at bygningen skal ha blitt oppført i 1870-årene under disponent Backers tid (16). I følge SEFRAK-registeret er nåværende bygning (SEFRAK nr. 1865-0416-001) fra tredje kvartal av 1700-tallet, men dette er trolig en feilregistrering. Ifølge kommunedelplan Svolvær er bygningen oppført i 1857, med tilbygg i 1975 (17). Til bestyrerboligen hører det med et uthus (SEFRAK nr. 1865-0416-002) og et stabbur (SEFRAK nr. 1865-0416-003) som trolig er oppført på samme tid som hovedhuset. I tillegg består tunet av en garasjebygning som er av nyere dato. Boligen har i dag adresse Leirosen 11 (gnr/bnr. 16/280).

Stilhistorisk er hovedbygningen en representant for sveitserstil-varianten som er typisk for norsk trehusarkitektur fra sent på 1800-tallet og tidlig 1900-tallet. Denne stilen kjennetegnes av liggende trepanelkledning, høye krysspostvindu, kraftig markering av dør- og vindusomramminger med profilert listverk, men for øvrig lite ornamentikk. Som det framkommer av å sammenligne figur 5-12 og figur 5-13, er det opprinnelige fasadeuttrykket mot sjøen i stor grad bevart, selv om bygningen er renoverert i nyere tid. Som det framkommer av figur 5-14 er det mot tunet bygd en tverrfløy med nytt inngangsparti.

Figur 5-12: Bestyrerboligen i Leirosen tidlig på 1900-tallet (hentet fra Lofotbilder bind 1).

Figur 5-13: Bestyrerboligen og uthus fotografert i 2021. Hovedhusets uttrykk mot sjøen er i stor grad bevart (befaringsfoto, mai 2021).

Figur 5-14: Foto fra 2021 som viser bestyrerboligens sett fra tunet. Det er bygd på et nytt midtparti som bryter med det opprinnelige uttrykket (befaringsfoto, mai 2021).

5.1.4 Kjerreveien

Fram til 1920-tallet var det ikke kjørevei mellom Svolvær og Kabelvåg. Det ble bygd vei fra Kabelvåg til Osan i 1868-1869 (18). Et kart fra 1895 tegnet av Kaptein Borchgrevink (figur 5-15) viser at det gikk vei videre fra Osan til Guanofabrikken i Leirosen. På kartet fra 1939 ser vi at veien langs Lille Kongsvatnet etablert, og det er også tegnet inn vei fra kraftstasjonen til Leirosbakken. Det er rimelig å anta at det har gått et sammenhengende veifar gjennom Leirosen, men når dette ble etablert og hvilke spor som finnes etter det, er ikke undersøkt i denne utredningen. Nordre del (fra kraftstasjonen til Leirosbakken) omfattes av hensynssone kulturmiljø i kommunedelplan Svolvær, og er planbeskrivelsen omtalt som «en gammel steinmurt kjerrevei» (19). Søndre del inngår delvis i en tursti fra Ørnveien til bestyrerboligen (figur 5-16 og figur 5-17). Den søndre delen ligger utenfor hensynssonen for kulturmiljø i kommunedelplan Svolvær og skal i henhold til bestemmelsene til område B2.17 Ørnbukta opparbeides for gående og syklende.

Figur 5-15: Utsnitt av gradteigskart fra 1895 (til venstre) og 1939 (til høyre). Den første veien til Guanofabrikken fra Osan gikk sør og øst for Ørnhaugen. Veien fra Stranden langs Lille Kongsvatn ble anlagt på 1920-tallet (kilde: kartverket.no/om-kartverket/historie/historiske-kart, fargene er lett redigert).

Figur 5-16: Deler av den gamle kjerreveien mellom Leirosen og Osan er overgrodd med torv og fremstår i dag som en smal sti. Bildet er tatt sør for bestyrerboligen med utsyn sørover (befaringsfoto, mai 2021).

Figur 5-17: Flyfoto fra 2004 der stien er synlig (kilde: norgebilder.no).

6 Verdivurdering av delområder

6.1 Delområde 1 – Leirosen

Delområdet består av flere elementer som historisk sett har dannet et helhetlig miljø. Leirosen er oppført i regional verneplan for Lofoten som et eksempel på tidlig industrialisering i regionen. Verneplanen omhandler nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten, noe som i utgangspunktet angir en høy verdivurdering. At området også er vernet gjennom hensynssone i kommunedelplanen underbygger dette. Verdien som kulturmiljø er i første rekke knyttet til guanofabrikken, som regnes for å være verdens første av sitt slag, og er en historisk markør for betydningen av lofotfisket som næringsvei i regionen. Det er i dag bevart svært få fysiske spor etter fabrikkanlegget. Dette gjør det noe utfordrende å sette en verdi på delområdet.

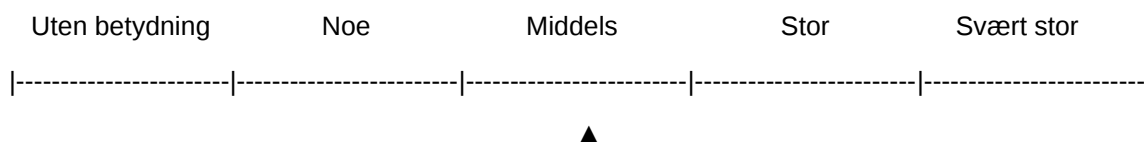
Verdien av Leirosen som kulturmiljø er sterkt redusert som følge av at selve fabrikkanlegget gikk tapt i brann og at flere andre bygninger er revet. I tillegg er de gjenværende bygningene i stor grad renovert og modernisert. Dette gjør at den historiske sammenhengen i området er mindre tydelig. Deler av fundamentene for kaiene og bryggene er bevart, slik at den historiske utstrekningen av fabrikkanlegget mot sjøen fortsatt er lesbar.

Bestyrerboligen med tilhørende uthus er en godt bevart struktur og den framtrædende plasseringen på høyden ved sjøen vitner om fabrikkens betydning i sin tid. Når det gjelder bygningstypologi og stilhistorie, har bolighuset liten verdi, da det som type er relativt vanlig forekommende nasjonalt. Det finnes også eksempler på lignende hus fra samme periode i Svolværområdet, som «Telegrafen» og «Lars Berg-gården» på Svinøya. Bestyrerboligen er dessuten påbygd og renovert i nyere tid, slik at bygningens materielle verdi er redusert.

Leirosen kraftverk er et teknisk kulturminne som har gjennomgått flere oppgraderinger siden etableringen i 1908. Kraftstasjonen ble også skadet av brannen i 1956, men rehabilitert og satt i drift. Til tross for dette er den opprinnelige sammenhengen mellom maskinhusene, damhuset, demningen og rørgata fremdeles godt lesbar og verdt å bevare. Kraftverket har historisk verdi som det eldste kraftverket i Lofoten som fortsatt er i drift.

Den interne kulturhistoriske sammenhengen er et viktig aspekt ved delområdet. Det at både bestyrerboligen og kraftstasjonen er bevart i dag, gjør det relativt enkelt å forstå guanofabrikkens lokalisering, for eksempel ved å studere historiske fotografier av området. De bevarte sporene etter kaifundamenter og den gamle kjerreveien bygger opp under helheten. Dette bidrar til å løfte delområdets opplevelsesverdi og historieformidlende verdi.

Samlet sett vurderes delområdet til **middels verdi**.

7 Vurdering av påvirkning og konsekvens

7.1 Vurdering av påvirkning og konsekvens for utbyggingsalternativ 1

I henhold til håndbok M-1941 vurderes fire forhold: direkte inngrep/arealbeslag, nærvirkninger, fjernvirkninger, og tiltakets utforming. Vurderingen av påvirkning er skjønsmessig basert på hvordan tiltaket er beskrevet og illustrert i planprogrammet.

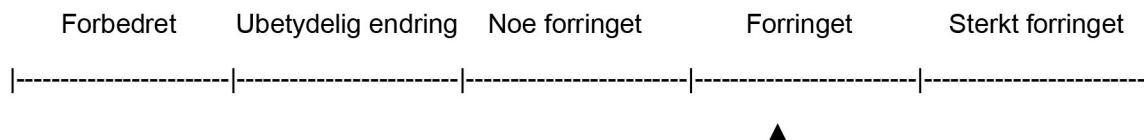
7.1.1 Delområde 1 – Leirosen

Planforslaget innebærer tilrettelegging for boligutbygging med småhusbebyggelse fra utløpet av Leiroselva og østover til Ørnbukta. Utbyggingsområdet sammenfaller i stor grad med utstrekningen av delområde 1. Basert på skissert utbygging i planprogrammet, vil det i utgangspunktet være få direkte inngrep i kulturminner. De to kulturminnene som antas å bli direkte berørt er stabburet tilhørende bestyrerboligen og deler av den gamle kjerreveien. Stabburet er foreslått flyttet internt på tunet, ca. 15 meter vestover. Strekingen av kjerreveien sør for bestyrerboligen vil trolig gå tapt som følge av arealinngrep, dersom det ikke tas særlige hensyn for å bevare denne. Leirosen kraftverk, som ligger like utenfor planområdet, og bestyrerboligen blir ikke direkte berørt.

Skissert bebyggelse vil i stor grad påvirke området visuelt. Både kraftstasjonen og bestyrerboligen vil bli indirekte påvirket av den nye bebyggelsen. Dette gjelder særlig i form av nærvirkninger ved at sammenhengen mellom bygningsmiljøene brytes og visuelle fjernvirkninger ved at opplevelsen av området utenfra blir endret, særlig fra sjøen. I planprogrammet er det vist bebyggelse mot sjøen på det tidligere fabrikkområdet. Dette vil stenge for viktige siktlinjer fra kraftstasjonen, og påvirke opplevelsen av kraftstasjonen sett fra andre siden av Leirospollen og fra turstien.

I planprogrammet er det foreslått å regulere en kyststi langs sjøen, der fundamentene etter guanofabrikken og kaianlegget inngår som historiefremtidige elementer. Dette vil kunne bidra til å sikre kaifundamentene mot videre nedbryting fra isgang, men det må forutsettes istandsetting basert på antikvariske prinsipper dersom dette skal ha en positiv påvirkning på kulturmiljøverdiene. Som en del av kyststien foreslås også en gangbro over Leiroselva. Kyststien vil gjøre området mer tilgjengelig og vurderes som positivt for opplevelsen av kulturmiljøet.

Samlet sett legger planforslaget til rette for en massiv utbygging som endrer den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Den samlede påvirkningen på delområdet vurderes derfor til **forringet**.

Konsekvens: **Middels verdi** sammenholdt med **forringet** gir konsekvensgrad **middels negativ konsekvens** (--).

7.2 Oppsummering av påvirkning og konsekvens

I tabellen nedenfor oppsummeres verdi, påvirkning og konsekvens for hvert delområde ved utbyggingsalternativ 1.

Tabell 7-1 Oppsummering av verdi, påvirkning og konsekvens for fagtema kulturmiljø.

Delområder	Verdi	Alternativ 0	Alternativ 1
Delområde 1	Middels verdi	0	--
Avveining	Begrunne høy/lav vektlegging av enkelte delområder		Kun ett delområde. Elementet «kjerreveien» vektet lavt pga. krav til opparbeidelse i gjeldende plan.
Samlet konsekvens	Samlede virkninger	Ubetydelig konsekvens	Middels negativ konsekvens
Begrunnelse for samlet konsekvensgrad		Dagens situasjon	Planforslaget medfører utbygging som bryter opp kulturmiljøet og gir store visuelle nær- og fjernvirkninger.

7.3 Indirekte virkninger

Utbygging av området i tråd med planforslaget som er fremmet, vil føre til økt ferdsel i området. Dette vil øke slitasjen på terrenget og kan føre til mer behov for vedlikehold av kulturminnene, særlig når det gjelder den gamle kjerreveien gjennom området. For å bevare den kulturhistoriske verdien er det viktig at eventuell istandsettelse og vedlikehold utføres etter antikvariske prinsipper av personer med kompetanse på dette, og i samråd med kulturminnemyndighetene.

7.4 Vurdering av usikkerhet og potensial for nye funn

Planområdet er befart av Nordland fylkeskommune med tanke på eldre tids kulturminner. Ettersom befaringen ikke avdekket eldre tids kulturminner, og at det ikke er kjennskap til sammenhengende historisk aktivitet i området, vurderes potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner som lavt.

Det er noe usikkerhet knyttet til de fysiske strukturene som er bevart og tilstanden til disse. Vurderingene i denne rapporten er basert på fotografier og skriftlige kilder. Det er ikke foretatt noen systematisk befaringsnyere tids kulturminner i området. Det kan derfor være bevarte spor etter bygninger eller anlegg som ikke er fanget opp i denne utredningen. Videre kan det også være at enkelte bevarte strukturer er i en dårligere tilstand eller har lavere grad av autenticitet enn forutsatt.

8 Skadereduserende tiltak

I tråd med tiltakshierarkiet (se figur 3-6) foreslås det å unngå nedbygging av områder med registrerte kulturminner. Dette gjelder særlig delene av kjerreveien som ligger utenfor hensynssonen for bevaring. Det bør vurderes om veien kan opparbeides skånsomt og innlemmes som en del av internveinettet i det nye boligområdet.

Videre bør nærvirkningene på kulturmiljøet begrenses ved at ny bebyggelse legges med god avstand til eksisterende bebyggelse, og i tilpasning til landskapet og eksisterende bygningsmiljø. Av hensyn til den visuelle sammenhengen i kulturmiljøet bør området mellom kraftstasjonen og bestyrerboligen nærmest sjøen ikke bebygges med større bygninger. Eventuell bebyggelse bør være underordnet kraftstasjonen og bestyrerboligen. Området mot pollen nordøst for kraftstasjonen bør holdes ubebygget for å bevare den viktige siktlinjen fra damanlegget og ned mot utløpet av elva.

Ved anleggelse av tursti langs pollen bør restene av kaifundamentene restaureres i tråd med antikvariske prinsipper, så langt det er mulig. Det er positivt om turstien bidrar til at fundamentene sikres mot nedbrytning som følge av isgang. Som et positivt forsterkende tiltak kan området langs turstien tilrettelegges med informasjon om det historiske fabrikkianlegget, for eksempel i form av informasjonsskilt med tekst og bilder.

9 Referanser

1. Miljødirektoratet. *Veileder M-1941. Konsekvensutredninger av klima og miljø*. 2023.
2. Vågan kommune. Møte i Hovedutvalg for miljø, plan og næring den 16.03.2023. *Møteplan 2023*. [Internett] 16 mars 2023. [Sisert: 06 mars 2024.] <https://vagan.kommune.no/politikk-og-organisasjon/politikk/moter-og-sakspapirer/>.
3. Riksantikvaren. *Kulturminnedatabasen Askeladden*.
4. Alsvik, Olav. *Svolværs historie*. s.l. : Svolvær kommune, 1963.
5. Smaaskjær, Svein. *Lofotbilder. B. 1 : Vågan 1867-1910*. s.l. : Forlaget Arctandria, 2001.
6. Nordland fylkeskommune; Olansen, Celina. *Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med detaljreguleringsplan for Leirosen*. Bodø : Nordland fylkeskommune, 2023.
7. Møte med Nordland fylkeskommune 24. september 2021.
8. Skodvin, Magne og Sæveraas, Torgeir Ekerholt. *Lofot-raidene. Store norske leksikon*. [Internett] 19 april 2023. [Sisert: 05 mars 2024.] <https://snl.no/Lofot-raidene>.
9. Rist-Andersen, Cecilie. *Trekk av Vågans historie*. s.l. : J.W. Eides boktrykkeri, 1966.
10. NTNU Univsersitetsbiblioteket. Lerosen. *Gunnerus - Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket*. [Internett] ca. 1875. [Sisert: 19 02 2024.] <https://ntnu.tind.io/record/120514?ln=no#?xywh=-3224%2C-1%2C22127%2C11458>.
11. Fagerhaug, Finn. *Svolvær for lenge siden - og litt til*. s.l. : Olav Sjøvolds forlag, 1988.
12. Statens kartverk. Historiske kart. *Nordlands amt 36: Kalk av Lofotøygruppen*. [Internett] [Sisert: 25 mars 2024.] <https://kartverket.no/om-kartverket/historie/historiske-kart/kart/#id=10960>.
13. Universitetsbiblioteket i Bergen. Tur til Finnmarken 11/7-11/8-1947 Leirvåg ved Svolvær. *Marcus - Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen*. [Internett] 1947. [Sisert: 4 mars 2024.] <https://marcus.uib.no/instance/photograph/ubb-wil-m-614.html>.
14. Lofotkraft. *Leirosen kraftverk*. [Internett] [Sisert: 09 02 2024.] <https://www.lofotkraft.no/vare-kraftverk/leirosen-kraftverk/>.
15. —. Ny demning i historisk anlegg. *Lofotkrafta.no*. [Internett] 24 juni 2016. [Sisert: 14 februar 2024.] <https://www.lofotkrafta.no/ny-demning-i-historisk-anlegg/>.
16. Kaasbøll, Joakim. *Svolvær fra gammel tid*. Stokmarknes : eget forlag, 1952.
17. Vågan kommune. *Kommunedelplan Svolvær (2020-2040). Vedlegg C - temakart og tabeller*.
18. Svanberg, Erling. *Langs vei og lei i Nordland: samferdsel i Nordland gjennom 3000 år*. s.l. : Nordland fylkeskommune, 1990.
19. Vågan kommune. *Kommunedelplan Svolvær. Planbeskrivelse 2020-2040*. 2020.
20. Nordland fylkeskommune, Kultur- og miljøavdelingen; Kulturminner i Nordland. *Nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten*. Bodø : Nordland fylkeskommune, 2007.
21. Adriansen, Jan. *Gamle veger og vegfar*. s.l. : Statens vegvesen og Riksantikvaren, 2021.

